

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 28 AUGUSTUS 1963 - No. 2403

**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Het Directoraat Generaal van het Verkeer, Binnenhof 20 te 's-Gravenhage vraagt

twee doctorandi in de economie

voor de behandeling van vervoerseconomische vraagstukken.

- A. op het gebied van het goederenvervoer over de weg.
- B. op het terrein van de internationale samenwerking en integratie op vervoersgebied, met name in de E.E.G.

Voor de onder B. genoemde functie wordt gedacht aan een jong econoom. Goede talenkennis vereist.

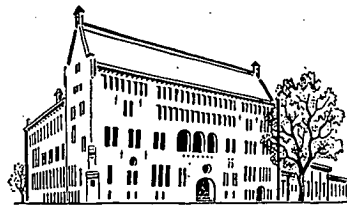
Salaris voor functie A. f. 593,— tot f. 1.328,—; voor functie B. f. 593,— tot f. 1.128,—, exclusief huurcompensatie en vakantietoelag. Inpassing binnen deze salariscgrenzen in de rang van adjunct-referendaris, c.q. referendaris 2e klasse of voor functie A. referendaris, is afhankelijk van leeftijd, ervaring en bekwaamheid.

Bij gebleken geschiktheid promotiemogelijkheid aanwezig: een als adjunct-referendaris in dienst genomen kracht wordt bij gebleken geschiktheid na één jaar dienst bevorderd tot referendaris 2e klasse.

Uitvoerige schriftelijke sollicitaties onder no. 3-3461/7188 (in linkerbovenhoek brief en env.) aan Bureau Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage, onder vermelding voor welke functie men in aanmerking wenst te komen.

Telefonisch kan een afspraak worden gemaakt voor een oriënterend gesprek (070) 18 26 70, toestel 88).

Financiering en
verzekering
van in- en uitvoer,
documentaire
incasso's,
handelsvoorlichting

R. MEES & ZONEN

BANKIERS EN ASSURANTIEMAKELAARS
ROTTERDAM

AMSTERDAM / 's-GRAVENHAGE / DELFT
SCHIEDAM / VLAARDINGEN / ALBLASSERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgave van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Afstuderenden en studenten

Omstreeks het begin van de jongste maand april beliep in dit land het aantal studenten in de economische wetenschappen een getal van 4.884, waarvan 84 van vrouwelijke kunne ¹⁾. Hiervan studeerden er ruim 2.000 (44 pCt.) in Rotterdam en ca. 1.500 in Amsterdam (aan de twee universiteiten tezamen) ²⁾. Daarna volgden Tilburg (894) en Groningen (374).

Van alle studenten (alle studierichtingen) hier te lande vormden die in de economie een „fractie” van ruim 10 pCt. De grootste „fractie” was die in de technische wetenschappen (ca. 20 pCt.). De juridische studenten kwamen tot ruim 7 pCt. — zij hadden evenwel relatief veel vrouwen (873) in hun midden. Op het totaal aantal vrouwelijke studenten van 8.440 betekende dat een percentage van 13; niet meer dan 1 pCt. verkoos economie.

Leerzaam is de leeftijdschaal van de afstuderenden, waarvan in de tabel een indruk wordt gegeven. Van de 255 „nieuwe” economen waren er slechts 15 met een leeftijd van 23 j. of jonger — een weinig omvangrijke oogst in de leeftijdszone, waarbinnen („bij gunstige omstandigheden”) de officiële studieduur van ca. 5 jaren valt. Van de „jongste” helft van de 255 waren er 55 ouder dan 25 j. en 11 ouder dan 27 j. Een getal van 78 (30 pCt.) was ouder dan 30 j. Een beschouwing van de afstuderenden voor alle studierichtingen levert een analoog beeld: van hen was een vierde 25 j. of jonger (bij de economen 29 pCt.), iets meer dan driekwart was 30 j. of jonger (bij de economen: 70 pCt.). Van de afstuderenden in de rechts-wetenschappen waren er 109 (32 pCt.) 25 j. of jonger en 237 (77 pCt.) 30 j. of jonger.

Studenten in de ec. wetensch. per universiteit of hogeschool (omstreeks 1 april 1963)

Studenten-categorieën	Tot.	Groningen	Amsterdam		Rotterdam	Tilburg
			G.U.	V.U.		
Alle jaarg.	4.884	374	967	552	2.097	894
Eerstejaars	970	84	183	96	383	224

Studenten naar studierichtingen (omstreeks 1 april 1963)

Studenten-categorieën	Alle studiericht.	Rechtsgeleerdh.	Techn. wetensch.	Pol. en soc. wetensch.	Sociale wetensch.
Alle jaarg.	47.377	3.630	9.161	825	1.453
Eerstejaars	8.667	729	1.723	187	296

Afstuderenden in de ec. wetensch. naar leeftijd 1961/1962^{a)}

Alle leeft.	23 j. of jonger	25 j. of jonger	27 j. of jonger	30 j. of jonger	33 j. of jonger
255 w.v. vr. 6	15	73	117	177	212
		1	2	4	6

a) Excl. de geslaagden v. h. baccal. examen. b) Excl. de post-doctorale examens voor accountant en belastingconsulent. c) Sociale wetensch., politieke en sociale wetensch., culturele antropologie en agrarische sociologie.

Afstuderenden naar studierichtingen en leeftijd 1961/1962

Leeftijd in jaren	Alle studiericht. b)	Rechtsgeleerdh.	Techn. wetensch.	Soc. en pol. wetensch. c)	Landbouwk.
Alle leeft.	2.769	307	558	105	83
25 jaar of jonger	684	109	170	15	18
30 jaar of jonger	2.113	237	463	73	71

Van de 970 eerstejaars-studenten in de economie begaf zich bijna 40 pCt. naar „Rotterdam”. Opvallend was het grote aandeel van „Tilburg” met 23 pCt. De toename met 4 pCt. van de jongste lichter in de economie t.o.v. 1962, voor het gehele land, lag beneden het gemiddelde van die voor alle studierichtingen (7 pCt.). Gering was de groei van 1 pCt. in de technische wetenschappen.

Het doctoraal examen in de economie werd in het studiejaar 1961/1962 afgelegd door 249 mannen en 6 vrouwen. Dit betekende een stijging van 34 in vergelijking met de „produktie” van 1960/1961 — een evolutie met een vermoedelijk negatief therapeutisch effect voor hen die lijden aan een afkeer van „de doctorandussen in de economie”. Het aantal afstuderenden in de technische wetenschappen daalde van 576 (1960/1961) tot 558; in de rechtsgeleerdheid van 320 tot 307.

In het studiejaar 1961/1962 betuigden 433 gepromoveerden hun trouw aan hun wetenschap (1960/1961: 390). Verreweg het hoogste getal werd geboekt voor de wiskunde en natuurwetenschappen (139); in de economische wetenschappen waren het er 23.

Voor gedetailleerder gegevens over het hoger onderwijs, o.m. ook over examenbevoegdheid universitaire m.o.-examens, toehoorders, studenten naar leeftijd en over de voortzetting van het onderzoek naar studieduur en -rendement van enige studentengeneraties ³⁾, wordt verwezen naar de genoemde C.B.S.-publikatie.

M. H.

¹⁾ C.B.S., Mededeling no. 7484 van mei 1963.

²⁾ „Statistiek van het wetenschappelijk onderwijs 1961/62”, W. de Haan N.V., Zeist 1963, 23 blz., f 2,75.

³⁾ Zie „E.-S.B.” van 1 augustus 1962.

INHOUD

Afstuderenden en studenten	Blz. 791	door Dr. H. M. in 't Veld-Langeveld	Blz. 800
De hulp aan onderontwikkelde gebieden in 1962, door Drs. F. Kupers	792	Surinaamse kanttekeningen, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	802
De verschillen in het investerings- en inkomensaccres, door Dr. J. A. Wartna	794	Rumoer om koppelbazen, door Drs. E. van der Wolk	805
De spoorwegtekorten en hun remedie (II), door Mr. F. Goud	798	Boekbespreking	806
Gehuwde vrouw en beroepsarbeid: rolconflicten,		Mededelingen voor economen	806
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman ..	807
		Recente publikaties	807

De auteur besteedt aandacht aan de tweede jaarlijkse inventarisatie door de D.A.C. (een orgaan van de O.E.S.O.) van de hulp aan arme landen. Op basis van de bekende examenprocedure onderzoeken landen hierbij kritisch elkaars beleid. Het blijkt dat het probleem van de coördinatie van de hulp meer aandacht krijgt. Kwantitatief bleef in 1962 de hulp van de D.A.C.-landen met overheidskapitaal stabiel met ca. \$ 6 mrd. Het bruto nationaal produkt van deze landen steeg daarentegen met 8,5 pCt. De hulp met particulier kapitaal verminderde zelfs, nl. van \$ 2,6 tot \$ 2,4 mrd. Relatief daalde de particuliere component reeds sinds 1956 en wel van de helft tot een derde van de totale hulp. De totale kapitaalstroom van de D.A.C.-landen beliep in 1962 1 pCt. van hun bruto nationaal produkt. Kwalitatief bestond de overheids-hulp in 1962 voor 2/3 uit schenkingen. T.a.v. leningsvoorwaarden wordt op een soepeler beleid aangedrongen. „Tying of aid” is nog een wijdverbreid euvel. De auteur bepaalt de rangorde van enige D.A.C.-landen naar relatief grootste prestaties als volgt: Frankrijk, Groot-Brittannië en de V.S., West-Duitsland en Japan, Italië en Canada.

De hulp aan onderontwikkelde gebieden in 1962

Inleiding.

Voor de tweede maal hebben de belangrijkste hulpverlenende landen verenigd in de Development Assistance Committee (D.A.C.) de inventaris opgemaakt van hun bijstand aan de achtergebleven gebieden. Ter gelegenheid van het eerste zelfonderzoek gaf ik een aantal bijzonderheden over het werk van deze speciale commissie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling. Ik moge daarnaar verwijzen ¹⁾. Hier zij slechts vermeld dat de D.A.C. jaarlijks de leden aan de tand voelt over hun prestaties op het gebied van de ontwikkelingsbijstand. Dit geschiedt door de bekende examenprocedure waarbij op basis van een grote hoeveelheid voor deze gelegenheid verzamelde gegevens de landen elkaars beleid kritisch onderzoeken. Men analyseert daarbij de *kwantiteit* van de kapitaalstroom naar de onderontwikkelde gebieden waarbij ook enigszins rekening gehouden wordt met de draagkracht van de donor. Daarnaast schenkt men aandacht aan de *kwaliteit*: zijn de leningsvoorwaarden hard of zacht, is de hulp gebonden, enz.

Doel hiervan is te komen tot meer en doeltreffender hulp: Dit doel wordt ook gediend door een voortdurende dialoog in allerlei werkgroepen over problemen als de leningscondities, binding van de hulp, e.d. Men wisselt daar ervaringen uit en probeert tot een gemeenschappelijke gedragslijn te komen.

Meer in het algemeen begint het probleem van de *coördinatie* van het hulpbeleid veel aandacht te krijgen. Dit komt omdat er een belangrijke ontwikkeling gaande is die dit steeds meer noodzakelijk maakt. Was immers de situatie tot voor kort zo dat de bilaterale hulp van een donor grotendeels geconcentreerd was op een beperkte groep landen (gewoonlijk koloniën of voormalige koloniën), meer en meer ziet men thans een geografische spreiding optreden. Dit betekent dat meerdere donors bijstand verlenen aan een bepaald onderontwikkeld land. Overleg tussen de gevers onderling en met het ontvangende land is dan geboden teneinde de hulp zo efficiënt mogelijk te kunnen verlenen.

¹⁾ „Donors voor de Spiegel” in „E.-S.B.” van 26 september 1962.

Deze coördinatie begint thans geleidelijk op gang te komen. Omdat dit een geheel nieuwe materie betreft gebeurt dit als het ware tastenderwijs. In dit kader zijn besprekingen gewijd aan de hulpproblematiek in Thailand, Oost Afrika (Kenya, Tanganyika en Oeganda) en Somalië, veelal in aanwezigheid van vertegenwoordigers van deze landen.

De kwantiteit.

De totale stroom van overheidskapitaal uit de D.A.C.-landen bleef verleden jaar stabiel met \$ 6 mrd.

Het beloop sinds 1956, het eerste jaar waarover gegevens beschikbaar zijn, blijkt uit de volgende tabel.

	Netto totaal van overheidskapitaal uitgegeven voor de onderontwikkelde gebieden (\$ mrd.) ²⁾
1956	3,2
1957	3,8
1958	4,3
1959	4,2
1960	4,8
1961	6,0
1962	6,0

Het is teleurstellend dat ondanks de sterk toegenomen aandacht voor ontwikkelingshulp het totaal een stagnatie blijkt te vertonen. Daarbij bedenke men dat het bruto nationaal produkt van de D.A.C.-landen met ongeveer 8½ pCt. is toegenomen. Op basis van tijdens de examens verkregen gegevens over de (bruto) kapitaalstroom mag men echter verwachten dat deze dit jaar 5 à 10 pCt. hoger zal liggen dan verleden jaar.

Bij deze overheidsbijdragen moet men dan tellen de stroom van particulier kapitaal. Hier was zelfs van een daling sprake: van \$ 2,6 mrd. in 1961 tot \$ 2,4 mrd. in 1962, vooral door een vermindering van netto directe investeringen.

De particuliere component blijkt sinds 1956 weinig of geen expansie te vertonen en gaat daardoor relatief steeds meer achteruit. Bedroeg deze aanvankelijk nog de helft

²⁾ Volgens de gebruikelijke D.A.C.-definitie, d.w.z. alle niet militaire schenkingen in geld en natura alsmede alle overheidsleningen boven de vijf jaar.

van het totaal, thans is deze niet meer dan een derde. Ook als men rekening houdt met het feit dat de gegevens over particuliere kapitaalstromen niet erg betrouwbaar zijn mag men toch wel concluderen dat de rol van het particuliere kapitaal voor de ontwikkeling voor uitbreiding vatbaar zou zijn. Men bedenke bovendien dat in deze cijfers begrepen zijn de bedragen voor exportkredieten en bijv. de investeringen van de olie-industrie in rijke Sheikdommen. Het bedrag aan directe particuliere investeringen in arme landen is dus pro tanto geringer.

De totale kapitaalstroom van de D.A.C.-landen beliep in 1962 ca. 1 pCt. van hun bruto nationaal produkt. Van de kant van de onderontwikkelde gebieden gezien komt dit neer op ruwweg 4½ pCt. van hun bruto nationaal produkt.

In totaal ontvingen de achtergebleven gebieden verleden jaar ca. \$ 8½ mrd., waarvan ongeveer \$ 400 mln. van het Sino-Sowjet blok³⁾.

De kwaliteit van de hulp.

Het grootste deel van de overheidshulp bestaat uit schenkingen. Verleden jaar was dit voor twee derde het geval. Voor het resterende derde deel tracht de D.A.C. te bereiken dat de leningsvoorwaarden zo soepel mogelijk zijn. De Verenigde Staten gaan daarbij voorop. Men werkt daar veel met leningen voor 40 jaar met een rente van ¾ pCt. In de D.A.C. oefent men druk uit op die landen die harde leningscondities stellen. Daarbij wordt er bijv. op gewezen dat volgens een schatting van de Wereldbank voor 32 onderontwikkelde landen gemaakt de jaarlijkse schuldenlast van 1955 op 1961 meer dan verdubbelde zodat deze 7 pCt. van de exportopbrengsten bedroeg. Het is duidelijk dat in dit kader exportkredieten in een kwade reuk staan.

Een ander belangrijk kwalitatief aspect van de hulp is de binding. „Tying of aid” is nog steeds een wijdverbreid euvel: over twee derde van de hulp kon niet vrij worden beschikt door binding aan besteding in het donorland of, zoals bij de Verenigde Staten voorkomt, door binding aan besteding in de Verenigde Staten of in onderontwikkelde gebieden.

De D.A.C. pakt ook dit probleem aan, zij het veel te langzaam.

Oordeel over enige donors.

Na deze algemene uiteenzetting wil ik tot slot trachten een waardering te geven van de hulpinspanning van een aantal donors. Vanzelfsprekend is dit een zuiver persoonlijk oordeel over een onderwerp waarover zeer veel meningen kunnen bestaan. Ik wil dit oordeel over de overheidshulp geven in de vorm van een rangschikking. Deze wordt gebaseerd op de kwantiteit van de hulp en daarbij wordt gelet op de draagkracht van de donor, en op de kwaliteit. Voor dit laatste zijn o.a. relevant de verhouding tussen schenkingen en leningen, de leningsvoorwaarden en het voorkomen van „tying”.

Mijn lijstje voor 1962 volgt hieronder. Ter kenschetsing van de leningsvoorwaarden is gebruik gemaakt van de volgende tekens: XXX betekent voorwaarden welke voor de onderontwikkelde landen gunstiger zijn dan het gemiddelde; XX geeft het voorkomen van doorsnee voorwaarden aan en X duidt op ongunstiger leningscondities. Eenzelfde aanduiding geldt voor de binding. Ook hier

³⁾ Doordat zich fondsen ophoopten bij multilaterale organisaties waren de uitgaven van de donors hoger dan de ontvangsten van de onderontwikkelde gebieden.

HOTEL
RESTAURANT

„Het Witte Paard”

Groenezoom 245

Rotterdam-Zuid - Tel. 19 20 20

(I.M.)

wordt de zaak beoordeeld vanuit het gezichtspunt van de achtergebleven gebieden: XXX betekent dus geen of niet al te veel „tying”.

	In pCt. v. h. bruto nat. produkt			Leningsvoorwaarden	Ongebonden of gebonden hulp
	Schenkingen	Overheidsleningen netto	Totale overheidsbijdragen		
Canada	0,10	0,05	0,15	X	X
W.-Duitsland	0,29 a)	0,30	0,59	XX	XXX
Frankrijk	1,44	0,17	1,62	XXX	XXX
Italië	0,15 b)	0,17 d)	0,15	X	X
Japan	0,17 c)	0,17	0,35	X	XX
Nederland	0,69	0,04	0,72	XXX	XXX
Verenigd Koninkrijk	0,36	0,23	0,60	XXX	XX
Verenigde Staten	0,58	0,14	0,72	XXX	X
D.A.C.	0,53	0,15	0,68		

a) excl. herstelbetalingen 0,20; b) excl. herstelbetalingen 0,10; c) excl. herstelbetalingen 0,03; d) Italië verstrekte vrijwel uitsluitend leningen met een looptijd beneden de vijf jaar waardoor deze buiten de D.A.C.-definitie vielen; in de kolom leningsvoorwaarden gaf mij dit aanleiding tot X.

Het is duidelijk dat een poging een veelvormig verschijnsel als de hulpinspanning van een land in een tabel te vangen een hachelijke onderneming is. Dit moge nog worden toegelicht met het volgende.

Wat het *kwantitatieve* aspect betreft kan men zich allereerst afvragen of alle kapitaalstromen moeten worden meegeteld (de D.A.C. zelf heeft kredieten met een looptijd beneden de vijf jaar al uitgezonderd). Zo ziet men aan de voetnoten bij de tabel dat voor drie landen relatief vrij aanzienlijke bedragen aan herstelbetalingen zijn opgenomen. Voorts zitten in de cijfers aankopen van Wereldbankobligaties hoewel die toch veelal het karakter dragen van een normale belegging. Volledigheidshalve zij ter verdediging van de bestaande praktijk aangevoerd dat het van belang is na te gaan hoeveel middellang en lang kapitaal naar de minder ontwikkelde gebieden gaan. Wil men een oordeel over de inspanning van de donor uitspreken dan kan men vervolgens naar eigen smaak aftrekposten invoeren.

Voor zo'n oordeel is vervolgens een vergelijkingsmaatstaf nodig; in de bovenstaande tabel het bruto nationaal produkt tegen factorkosten. Een rechtvaardige waardering eist intussen dat men ook rekening houdt met de welvaartsverschillen tussen de gevers, zoals binnen een land iemand met een groot inkomen een hoger percentage belasting betaalt dan iemand met een lager inkomen.

Dan het *kwalitatieve* aspect.

Bij de leningen kan men niet ergens een objectieve scheidingslijn leggen tussen harde en zachte leningen: looptijd en rentestand zijn continu variabele grootheden. Voorts zijn er grote verschillen tussen de donors wat de hoogte van de rentestand in hun landen betreft. Leningen tegen lage rente zijn dus voor de een veel makkelijker dan voor de andere.

In onderstaand artikel behandelt schrijver de in enige Westeuropese landen en de Verenigde Staten te constateren verschillen tussen het investerings- en inkomensaccres. De oorzaak van deze verschillen moet volgens schrijver gezocht worden in de toepassing van nieuwe technieken in verhouding tot de ontwikkeling van de diepte-investeringen. In dit opzicht schenkt schrijver aandacht aan de rol van het technisch-economisch onderwijs en het natuurwetenschappelijk onderzoek. Na ook de bewuste verschillen in accres voor de sectoren landbouw, industrie en dienstverlening te hebben aangetoond, komt schrijver tot de conclusie, dat de verschillen in het investerings- en inkomensaccres uit een economisch oogpunt dienen te worden verminderd.

Nu momenteel uit welvaartsoogpunt zo vaak de noodzaak van verdere investeringen bepleit wordt, heeft het praktisch nut bij de verschillen in het accres tussen de investeringen en de produktie c.q. inkomens nader stil te staan, o.a. ten einde hiervoor een verklaring te vinden.

Het zoeken naar een verklaring verdient daarom nadere aanbeveling, omdat de bewuste verschillen in de toeneming van geval tot geval anders kunnen liggen. Het is namelijk niet zo, dat de investeringen in de groei altijd de produktie c.q. inkomens overtreffen. Het omgekeerde komt eveneens voor. Bovendien divergeren de verschillen naar omvang. Van een bepaald verschillen-patroon kan dus moeilijk worden gesproken.

Waartoe de verschillen leiden.

Waar de investeringen in hun groei de hieruit voortvloeiende produktie c.q. inkomens overtreffen, is sprake van een langzame maar zekere toeneming in de benodigde hoeveelheid kapitaalgoederen voor dezelfde produktie- c.q. inkomenseenheid.

(vervolg van blz. 793)

Als een donor een deel van zijn hulp in gebonden vorm verleent dient men er zich daarnaast — bij wijze van verzachtende omstandigheid — van te vergewissen of hij ook soms een belangrijk deel op een zodanige wijze beschikbaar stelt dat binding daarbij niet goed mogelijk is. Dit laatste is bijv. het geval voor hulp via multilaterale organisaties. Het is ook van toepassing op bijdragen aan kosten in locale valuta van een onderontwikkeld land. Daar staat dan echter weer tegenover dat het ontvangende land zodanig door allerlei arrangementen aan de donor kan zijn gebonden dat deze laatste er verzekerd van kan zijn dat zijn valuta toch bij hem zal worden besteed. Genoeg is gezegd om aan te geven dat het hier een ingewikkeld probleem betreft.

Ik heb getracht al dit soort overwegingen te laten mee-

De verschillen in het investerings- en inkomensaccres

In nationaal-economisch opzicht betekent zo'n geval, dat de *kapitaalcoëfficiënt* voortdurend stijgt. Men kan ook in dit opzicht beweren, dat de *sparquote* continu omhoog gaat. Een dergelijke situatie wil niets anders zeggen dan dat hoe langer hoe meer besparingen c.q. investeringen benodigd zijn om het ontwikkelingsproces op hetzelfde peil te houden.

In bedrijfseconomisch opzicht komt de bovengeschetste ontwikkeling hierop neer, dat de afschrijvingsquote stijgt, hetgeen de *reële kostprijs* doet toenemen. Wanneer de loonquote ongewijzigd blijft, omdat de lonen met de arbeidsproduktiviteit omhoog lopen, zal het proces bij gelijkblijvende prijzen bovendien de *bedrijfseconomische rentabiliteit* doen dalen.

Indien daarentegen de produktie c.q. inkomens zich sneller ontwikkelen dan de hiervoor benodigde investeringen, zal juist een andersom liggende situatie worden aangetroffen. Kortom, men ziet dus stijgende kapitaalcoëfficiënten, sparquoten, reële kostprijzen en dalende bedrijfseconomische rentabiliteiten in het ene geval en een

spreken bij de bepaling van de rangorde. Deze wordt dan als volgt, waarbij het land dat het beste figuur slaat voorop komt en de anderen daarna in afdalende volgorde:

Frankrijk;
Verenigd Koninkrijk en Verenigde Staten ex aequo;
W.-Duitsland en Japan ex aequo;
Italië;
Canada.

Zoals men ziet ontbreekt Nederland in het lijstje. Als ik goed ben ingelicht onthoudt een lid van de jury voor het Eurovisie Songfestival zich van een oordeel als het een prestatie uit het eigen land betreft. De vergelijking met een zangwedstrijd onderstreept overigens nog eens het subjectieve karakter van de hier aangeboden exercitie.....

Parijs.

F. KUPERS.

tegenovergestelde ontwikkeling van dezelfde grootheden in het andere geval. Het is een verschijnsel dat zowel op macro- als micro-economisch niveau kan optreden.

De nationaal-economische verschillen.

Wij zullen beginnen met de omvang van de verschillen in nationaal-economisch opzicht te schetsen, en hierbij de jaren 1950/1960 als uitgangspunt nemen. Voor enige West-europese landen en de Verenigde Staten is dit beeld, indien O.E.S.O.-cijfers worden gebruikt en de gegevens op trendbasis worden gebracht, als in tabel 1 is aangegeven.

TABEL 1.

Het jaarlijkse reële accres in de jaren 1950/1960

Landen	Bruto-nationaal product	Bruto-investeringen in vaste activa	Beroepsbevolking	Waarde van $\alpha: \frac{(1)}{(2)}$	Waarde van $\beta: \frac{(1)-(3)}{(2)-(3)}$
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Nederland	5,3	7,4	1,1	0,72	0,66
België	3,1	3,9	0,2	0,79	0,78
West-Duitsland ..	8,2	10,8	1,5	0,76	0,72
Frankrijk	4,7	6,2	0,5	0,76	0,73
Engeland	2,6	6,5	0,6	0,40	0,34
Italië	6,4	9,8	1,5 a)	0,65	0,59
Verenigde Staten..	3,1	2,2	1,2	1,41	1,90

a) Gerekend vanaf het jaar 1954.

Tabel 1 illustreert de verschillen in de jaarlijkse toename tussen de bruto-investeringen in vaste activa en de bruto-nationale inkomens. Zowel de kolommen 1 en 2 enerzijds als de kolommen 4 en 5 anderzijds tonen dit duidelijk aan.

In de beide laatste kolommen zijn de quotiënten vermeld van het investerings- en inkomensaccres (kolom 4) en van het investerings- en inkomensaccres per werker (kolom 5). De quotiënten geven hierbij zeer ruw de elasticiteitscoëfficiënten weer. Met andere woorden de cijfers geven aan met hoeveel procent de inkomens resp. de inkomens per werker (de arbeidsproduktiviteit) toenemen bij elke vermeerdering met 1 pCt. van de investeringen resp. de investeringen per werker. Het blijkt nu dat dit voor elk land anders ligt. Voor de Europese landen bedraagt de bewuste toename minder en voor de Verenigde Staten meer dan 1 pCt.

De verklaring voor de verschillen.

De directe *aanleiding* tot de verschillen moet worden gezocht in de continu voortgaande diepte-investeringen, met name in de continu voortgaande vergrotingen van de investeringen per werker.

Elke diepte-investering impliceert een verhoogde kapitaal-goederenvoorraad per werker. Elke verhoogde kapitaal-goederenvoorraad per werker is slechts mogelijk bij een telkens nieuwe produktietechniek. De nieuwe techniek kan

hierbij zowel betrekking hebben op nieuwe machines als op een andere organisatorische bedrijfsvoering.

Continu voortgaande diepte-investeringen moeten zo-doende worden voorafgegaan door het continu toepassen van nieuwe technieken. Alleen de nieuwe techniek maakt de diepte-investering mogelijk. Wanneer er derhalve geen nieuwe techniek is, kan geen diepte-investering plaatsvinden¹⁾. Worden nieuwe technieken toegepast, dan is het van belang te weten of deze met de ontwikkeling van de diepte-investeringen gelijk oplopen of niet. Blijven deze ten achter, dan zal het inkomensaccres per werker geringer zijn dan het investeringsaccres per werker. Met andere woorden men zal dan β -waarden aantreffen die kleiner zijn dan 1,0. Lopen beide grootheden gelijk op, dan zijn β -waarden van 1,0 te verwachten. Overtreffen de nieuwe technische toepassingen in groei de diepte-investeringen, dan overschrijden de β -waarden de 1,0. Op dit alles zullen de arbeid- en kapitaalbesparende uitvindingen en de combinaties hiertussen veel invloed uitoefenen.

Het geheel komt dus hierop neer, dat langzame vermeerderingen van diepte-investeringen en langzame toename van nieuwe technische toepassingen dezelfde numerieke β -waarde opleveren als snelle. Alleen wanneer de één in ontwikkelingsnelheid divergeert t.o.v. de ander, ontstaan β -waarden die van de 1,0 afwijken, hetzij naar boven hetzij naar beneden. In de relatieve ontwikkeling van deze beide grootheden ligt de uiteindelijke *verklaring voor de verschillen*, die tussen het investerings- en inkomensaccres zijn aan te wijzen.

De rol van het technisch-economisch onderwijs en het natuurwetenschappelijk onderzoek.

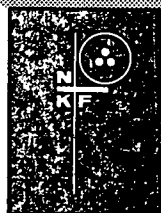
In tabel 1 is typerend de zeer hoge nationaal-economische β -waarde in de Verenigde Staten. Ten dele kan dit onzes inziens verklaard worden door het geringe investeringsaccres per werker aldaar van 1 pCt. (kolom 2 minus kolom 3), hetgeen een minder snelle toepassing van nieuwe technieken noodzakelijk heeft gemaakt dan in de Europese landen. Dit feit neemt echter niet weg, dat in de laatste tientallen jaren de β -waarde in de Verenigde Staten op hoger dan 1,0 moet worden geschat, terwijl voordien deze waarde beneden de 1,0 moet hebben gelegen²⁾. Er heeft dus in een halve eeuw tijds een ontwikkeling in de β -waarde van de Verenigde Staten plaats gevonden van onder tot boven de 1,0. Met andere woorden de toepassingen van nieuwe technieken zijn met de jaren sneller voortgeschreden

¹⁾ In de ontwikkelingslanden vormt dit verschijnsel een probleem. Het beleggen van de besparingen in goud en sieraden is hiervan vaak het gevolg. Bij buitenlandse financiële hulpverleningen zal met deze moeilijkheid ter dege rekening moeten worden gehouden.

(I. M.)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN • DELFT

en hebben uiteindelijk het accres van de diepte-investeringen overschreden.

Een ander typerend feit vormt de lage nationaal-economische β -waarde in Engeland, die niet door een te hoog investeringsaccres per werker is te verklaren. Dit accres heeft voor Engeland 5,9 pCt. bedragen, hetgeen niet hoger uitvalt dan dat voor de andere Europese landen. De enige conclusie die er uit kan worden getrokken is, dat de toepassingen van nieuwe technieken in Engeland belangrijk bij die van de andere Europese landen zijn achtergebleven.

Bovenvermelde beide voorbeelden illustreren cijfermatig, dat de ontwikkeling in de toepassing van nieuwe technieken geen constante voorstelt. Integendeel, zij kan stelselmatig worden vergroot, in het bijzonder door hogere investeringen in het *technisch-economisch onderzoek* (inclusief voorlichting en instructie) en het *natuurwetenschappelijk onderzoek* (fundamenteel en toegepast, w.o. ontwikkelingswerk), in het hiernavolgende af te korten tot Onderwijs en Onderzoek. Beide soorten investeringen beïnvloeden het vinden van nieuwe technieken en de eerste investering beïnvloedt bovendien nog de intentie tot invoering ervan bij de ondernemers, in het bijzonder bij de kleine ondernemers. Kennis van nieuwe machines en inzicht in moderne organisatorische en afzetverhoudingen zijn voor hen noodzakelijk.

Tot bepaalde grenzen kan zelfs worden afgevraagd wat belangrijker is: een investering in kapitaalinstallaties of een investering in het Onderwijs en Onderzoek. Deze vraag klemt te meer, omdat de laatste slechts een part vormt van de eerste. Een relatief geringe vergroting van de β -waarde bewerkstelligt reeds een aanmerkelijke produktieverhoging. *De veranderingen in de β -waarde symboliseren tenslotte de wijzigingen van de kapitaalproductiviteit.*

In dit opzicht zou het interessant zijn de mogelijke combinaties van dit *investeringsalternatief* op te sporen, en wel in het bijzonder de combinatie welke de produktie optimaliseert. De investeringen in het Onderwijs en Onderzoek hebben immers ook hun optimaal punt.

De sectoraal-economische verschillen.

Ook ten aanzien van het investerings- en inkomensaccres in de landbouw, industrie en dienstverlening zijn cijfers te geven. Wanneer men eveneens de periode 1950/60 als uitgangspunt neemt, O.E.S.O.-cijfers gebruikt en op trendbasis brengt, dan verkrijgt men hierover het volgende beeld:

TABEL 2.

Het jaarlijkse reële accres in de jaren 1950/1960

	Landbouw		Industrie		Dienstverlening	
	br. nat. pr.	br. inv.	br. nat. pr.	br. inv.	br. nat. pr.	br. inv.
Nederland.....	2,2	1,4	5,8	5,9	4,7	8,7
België.....	2,4	2,1	(3,2 4,0)
West-Duitsland.....	2,4	11,8	9,9	11,2	7,3	11,2
Frankrijk.....
Italië.....	2,6	7,4	9,9	6,5	4,7	12,1
Engeland.....	2,2	3,1	3,1	6,2	2,4	7,4
Verenigde Staten

^{1,2)} Dit kan op indirecte wijze worden afgeleid uit de ontwikkeling van de Amerikaanse kapitaalcoëfficiënten, die eerst stegen en toen daalden. Zonder er dieper op in te gaan, is het volgende verband tussen de kapitaalcoëfficiënt en de β -waarde aanwijsbaar:

$\frac{\Delta C}{C} = \frac{\Delta I_b}{I_b} (1-\beta)$, waarin $\frac{\Delta C}{C}$ en $\frac{\Delta I_b}{I_b}$ de procentuele veranderingen van resp. de marginale kapitaalcoëfficiënt en de diepte-investeringen voorstellen.

(I. M.)

Voor Frankrijk en de Verenigde Staten-bleek een afsplitsing naar sectoren niet mogelijk en voor België alleen voor de industrie en dienstverlening tezamen.

De tabel toont ons zeer duidelijk de verschillen in de jaarlijkse toenemingen tussen de totale bruto-investeringen in vaste activa en de totale bruto-nationale inkomens in de diverse sectoren en landen.

Nuttig is het, ook de bewuste verschillen *per werker* te kennen, in het bijzonder de verschillen in de β -waarden. Op dit laatste gaan wij in het hiernavolgende dieper in.

Voor de vaststelling ervan zijn echter eerst gegevens nodig over het beroepsbevolkingsaccres. Deze gegevens zijn vast te stellen uit het O.E.S.O.-grondmateriaal. Wanneer de gegevens op trendbasis worden gebracht, ziet het beeld van het beroepsbevolkingsaccres er als volgt uit:

TABEL 3.

Het jaarlijkse beroepsbevolkingsaccres in de jaren 1950/1960

	Landbouw	Industrie	Dienstverlening
Nederland.....	— 1,8	1,5	2,1
België.....	— 2,8	0,8
West-Duitsland.....	— 1,8	3,5	5,1
Italië a).....	— 1,6	5,2	4,0
Engeland.....	— 1,3	0,6	1,1

a) Gerekend van het jaar 1954 af.

Wanneer de gegevens van tabel 2 verminderd worden met de cijfers van tabel 3, verkrijgt men het inkomens- en investeringsaccres per werker. Het eerste gedeeld door het tweede levert vervolgens de β -waarde op. Het resultaat hebben wij in tabel 4 vermeld.

TABEL 4.

Sectorale β -waarden voor de jaren 1950/1960

	Landbouw	Industrie	Dienstverlening
Nederland.....	1,31	0,97	0,39
België.....	1,06	0,75
West-Duitsland.....	0,31	0,83	0,36
Italië.....	0,47	3,61	0,09
Engeland.....	0,79	0,45	0,21

Tabel 4 illustreert de belangrijke verschillen in de β -waarden. Het investerings- en inkomensaccres per werker wijken dus ook van elkaar, zelfs meer dan hun totalen.

Of een wijziging van de verschillen gewenst is.

Of een wijziging van de verschillen tussen de sectorale β -waarden gewenst is hangt ervan af of men deze in nationaal dan wel in internationaal verband beschouwt. In *internationaal verband* gaat het er om, of verschillen tussen het sectorale arbeidsproduktiviteitsaccres te verwachten zijn. Met name dus of bij een verdere economische ontwikkeling verschillen in het loonaccres ontstaan, dan wel of onderlinge prijsverschuivingen zullen plaatsvinden wanneer dit sociale spanningen zou oproepen. Het is een criterium dat het loon- en prijsbeleid raakt.

Hoe in feite het arbeidsproduktiviteitsaccres zich in de jaren 1950/60 per sector en land heeft ontwikkeld, illustreert tabel 5. Hiervoor hebben wij telkens het reële accres in tabel 2 verminderd met het beroepsbevolkingsaccres in tabel 3.

TABEL 5.

Het jaarlijkse arbeidsproduktiviteitsaccres in de jaren 1950/1960

	Landbouw	Industrie	Dienstverlening
Nederland.....	4,0	4,3	2,6
België.....	5,2	2,4	2,4
West-Duitsland.....	4,2	4,4	2,2
Italië.....	4,2	4,7	0,7
Engeland.....	3,5	2,5	1,3

Tabel 5 illustreert een in de landbouw en industrie nagenoeg gelijk oplopen van de arbeidsproduktiviteit en een achterblijven ervan bij de dienstverlening.

Wanneer de werknemers in de dienstverlening eenzelfde loonaccres als elders wensen, dan zal dit normaliter alleen door relatieve prijsverhogingen van de dienstverlening te bewerkstelligen zijn. Hier kan men nu discussiëren over de vraag of het niet wenselijk zou zijn de β -waarde voor de dienstverlening op te voeren, in casu om de investeringen in het Onderwijs en Onderzoek meer op deze sector te richten, ten einde eventuele spanningen in de loon- en prijsverhoudingen te voorkomen.

In *internationaal verband* komen de internationale concurrentieverhoudingen om de hoek kijken. Een verschillende omvang van de β -waarden impliceert een verschillende ontwikkeling van de reële kostprijzen (zie onze opmerkingen in de aanvang van het artikel). Het is duidelijk dat dit spanningen teweegbrengt.

Zo zal moeilijk een bevedigende landbouwpolitiek gevoerd kunnen worden, wanneer agrarische diepte-investeringen voor de kostprijs en rentabiliteit nadelen opleveren in het ene land en voordelen in het andere land. West-Duitsland, Italië en Engeland vormen voorbeelden van het eerste geval en Nederland van het tweede geval.

Dezelfde moeilijkheden rijzen ook voor de overige economische sectoren. Wanneer bijv. de β -waarde in onze industrie geen verhoging ondergaat, doordat aan deze sector niet meer investeringen in het Onderwijs en Onderzoek ten grondslag worden gelegd, dan zal de concurrentie

met de Italiaanse industrie met de jaren scherper worden. Hetzelfde geldt ten aanzien van de industriële concurrentie van de zijde van de Verenigde Staten bij een tariefovereenkomst met dit land. De Amerikaanse industrie bezit namelijk een β -waarde die belangrijk boven de 1,0 ligt. In hetzelfde licht gezien is het begrijpelijk, waarom het Engeland niet zou zijn meegefallen om in E.E.G.-verband te leven.

Dit alles illustreert dat uit een internationaal oogpunt wijzigingen in de sectorale β -waarden gewenst zijn, in die zin dat zij numeriek meer naar elkaar toegroeien. Anders blijven *fundamentele onevenwichtigheden* bestaan. Vooraf voor de E.E.G.-landen is dit punt een nadere overdenking waard.

Er moeten meer gegevens komen.

Met het verzamelen van nationale en sectorale gegevens is men er nog niet. Er moeten meer gegevens komen, en wel speciaal over bedrijfstakken en bedrijven. De ondernemers moeten wat de β -waarde betreft bedrijfstak- en bedrijfsvergelijkingen kunnen trekken.

Ook een verzameling van het cijfermateriaal gerangschikt naar groot- en kleinbedrijf verdient aanbeveling, ten einde het verloop van de kapitaalproduktiviteitsverhoudingen in beide categorieën van bedrijven te leren kennen.

Slotopmerkingen.

De hierboven verkregen numerieke resultaten zijn zeer grof en voor verbeteringen zeker nog vatbaar. Zo hadden wij bijv. beter het binnenlandse produkt en de binnenlandse investeringen als uitgangspunt kunnen nemen. De invloed van de sector buitenland was dan uitgeschakeld. Helaas ontbraken de cijfers daarvoor. Voorts ware het nauwkeuriger geweest de α - en β -waarden met behulp van correlatieberekeningen vast te stellen. Men had dan een indruk gekregen van de statistische betrouwbaarheid van de numerieke resultaten.

In onze uiteenzettingen hebben wij dergelijke cijfermatige nauwkeurigheden niet nagestreefd. Deze zouden ons te ver hebben gevoerd. Wij hebben alleen duidelijk willen maken, dat de toepassing van nieuwe technieken economisch veel verklaart, met name:

1. waarom het investerings- en inkomensaccres structureel van elkaar kunnen verschillen;
2. waarom de kapitaalcoëfficiënt en spaarquote in het ene geval trendmatig omhoog gaan en in het andere geval trendmatig dalen (hetzelfde geldt voor de reële kostprijs en de bedrijfseconomische rentabiliteit);
3. wanneer bij groeiprocessen van fundamenteel economische onevenwichtigheden kan worden gesproken.

De toepassing van nieuwe technieken vormt dus economisch een diepe verklaringsgrond, dieper dan eigenlijk tot heden toe is aangenomen.

^s-Gravenhage.

J. A. WARTNA.

Leeft met Uw tijd mee! Leest „E.-S.B.”!

De spoorwegtekorten en hun remedie (II)

Benutting van de voordelen der N.S.-bedrijfsstructuur.

Wij zagen in het vorig artikel ¹⁾, dat in de afgelopen jaren het vervoer over de rail weliswaar toenam, maar relatief belangrijk achter bleef. Het aandeel in de vervoersmarkt daalde, terwijl in de reizigerssector juist het deel met de grootste vervoersdichtheid — dat in de randstad — zelfs absoluut gezien afnam en in de goederensector vooral vervoersselectie plaats had.

Nu is N.S. een onderneming, die met grote vaste kosten werkt. Zolang de bezetting van het apparaat niet maximaal is zal zij onder verminderende kosten werken, d.w.z. bij een toeneming van het vervoer dalen de kosten per eenheid. Bij N.S. heerst deze situatie. Hieruit volgt dat onder de huidige omstandigheden de kosten per eenheid hoger liggen dan bij een grotere vervoersdichtheid — met name bij een gelijkblijven van het marktaandeel — het geval zou zijn geweest. Aldus is bij de — autonome — kostenstijgingen in absolute zin een kostenstijging in relatieve zin gevoegd.

De uiterst scherpe concurrentie waaraan N.S. zowel in de reizigers- als in de goederensector bloot staat van het vervoer per privé-auto, resp. van het beroepsvervoer over de weg en te water maakt steeds een tariefverhoging licht een gevaarlijk middel om optredende deficit-posities op te heffen. Met tariefverhogingen kan immers gemakkelijk een daling, resp. opnieuw een daling, in de vervoersomvang worden bewerkstelligd en doemt het gevaar van een vicieuze cirkel op.

Gezien het bovenstaande rijst de vraag, of het geen overweging zou verdienen, de problematiek juist aan de andere kant te lijf te gaan, met name door gebruik te maken van de voordelen, die de structuur van N.S. als onderneming biedt en derhalve door een vergroting van de vervoersomvang een kostendaling per eenheid te bewerken, waardoor een cumulatief proces, maar nu in omgekeerde richting zou worden ingezet.

Het net van N.S. heeft — op enkele trajectgedeelten na — zijn maximum capaciteit nog niet bereikt, terwijl, door toepassing van nieuwe technieken, dit maximum op zich ook nog weer voor verdere verhoging vatbaar is.

Voor de goede orde zij erop gewezen, dat de regel, dat de kosten per eenheid bij uitbreiding van het vervoer dalen, uiteraard tijdelijk uitzondering kan lijden als nieuwe investeringen van aanzienlijke omvang nodig zijn, bijv. als het lijnennet op knelpunten moet worden uitgebreid of als veel nieuw materieel moet worden aangeschaft. Daarna echter treedt opnieuw het verschijnsel der dalende kosten op.

Vergroting van de vervoersomvang een reële mogelijkheid?

De reizigerssector is in dit opzicht voorlopig weinig hoopgevend. Het particuliere vervoer is in onweerstaanbare opmars en een aan banden leggen daarvan is stellig

een casus non dabilis. Een effectieve tegenactie zal zeer grote investeringen vereisen: het openbaar vervoer zal zo aantrekkelijk moeten worden gemaakt — waarbij niet alleen aan frequentie, maar ook aan comfort, aantal stopplaatsen en prijsniveau moet worden gedacht —, dat het publiek zich weer enigermate van het privé vervoermiddel afwendt en opnieuw van de openbare voorzieningen gebruik gaat maken. Door een afstemming met name op de zgn. irrationele factoren aan de vraagzijde — het moet modern worden per trein te reizen — zal hier uiteindelijk wel het nodige kunnen worden bereikt, hetgeen, wij merken dit reeds op, ook uit een oogpunt van gezondere — althans hanteerbare — verhoudingen in de verkeerssector in wezen noodzaak is.

Gezien het vele, dat hier verricht moet worden, de eraan verbonden kosten en de benodigde tijd, lijkt het echter onwaarschijnlijk, dat actie in de reizigerssector tot verbetering der rentabiliteitspositie in de door ons bedoelde zin zal kunnen leiden. Zoals wij reeds zagen is de reizigers-treindienst geen bijzonder lucratieve sector. Te vrezen valt, dat hij dit voorlopig — ook al neemt het reizigersvervoer door bovenbedoelde maatregelen weer niet onaanzienlijk toe — gezien de benodigde investeringen wel zal blijven. In hoeverre tariefdifferentiatie verbetering zou kunnen brengen is moeilijk te zeggen. Voorlopig zijn wij in dit opzicht niet optimistisch.

In de goederensector ligt de zaak evenwel vrij zeker anders. Wij doelen hier niet op het stukgoederenvervoer — ten aanzien waarvan N.S. zoals wij zagen een vermindering en een selectie naar de aantrekkelijke partijen nastreeft — doch op het wagenladingvervoer, naar aangenomen mag worden de meest lucratieve activiteit van het concern.

Het wagenladingvervoer wordt aan twee zijden beconcurrerd: ten aanzien van bulkkladingen door de binnenvaart en ten aanzien van de kleinere, in het algemeen hoogwaardiger partijen, door het wegvervoer. Veilig kan worden aangenomen, dat het wegvervoer, gezien zijn geweldige opkomst in het laatste decennium — de capaciteit verdriedvoudigde ten naaste bij, de gemiddelde vervoersafstand nam met ca. 20 pCt. toe, het aantal grote eenheden steeg relatief sterk — veel lading van de rail heeft overgenomen, resp. beslag heeft gelegd op veel nieuw ladingaanbod. De concurrentieverhouding rail-weg lijkt in dit verband dus extra belangstelling waard.

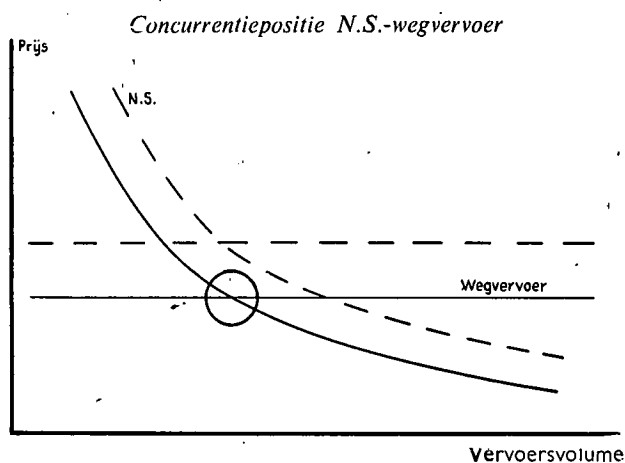
De concurrentieverhouding rail—weg.

Is N.S. een onderneming die onder verminderende kosten werkt, bij het wegvervoer ligt de zaak geheel anders. In grote trekken zou men wellicht kunnen stellen, dat de aanbodscurve hier vrijwel lineair en horizontaal, misschien zelfs licht stijgend, verloopt.

Mede omdat service-concurrentie in wezen ook prijsconcurrentie is, kan de concurrentieverhouding rail—weg worden herleid tot een prijsconcurrentieverhouding. Wanneer nu om welke reden dan ook de hoeveelheid over de rail vervoerde goederen zich in de bijgaande grafiek links

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 augustus 1963.

van het snijpunt van de beide curven bevindt, heeft overgang van rail naar weg plaats, een proces dat gemakkelijk een cumulatief karakter krijgt.

Wanneer men de kostenlijn van het wegvervoer als aanbodscurve beschouwt en aanneemt, dat de spoorwegen ernaar streven met hun prijzen eveneens deze lijn te benaderen, dan kan de huidige situatie gekarakteriseerd worden als liggende rond het snijpunt met een voortdurende druk naar links, anders gezegd, met een voortdurende druk naar het deficit.

De opgave wordt dus nader het railvervoer kwantitatief zo te doen toenemen, dat het aan de rechterzijde van het snijpunt gelegen deel van de kostencurve actueel wordt. *Met andere woorden, de vervoersomvang over de rail zou groot moeten worden, dat deze vervoertak van zijn specifieke eigenschap — het werken onder verminderende kosten — voordeel heeft bij zijn concurrentiepositie.*

Hoe kan het volume van het wagenladingvervoer over de rail worden vergroot?

De politiek van voorzichtige uitbouw, c.q. „containment” en vervoersselectie zou dan moeten worden gewijzigd in een van drastische expansie, zij het dat daarbij de vervoersselectie niet uit het oog mag worden verloren.

Wil de rail het kunnen opnemen tegen de weg, dan zal bij tenminste gelijke prijs de service van het railvervoer gelijk moeten zijn aan die welke het wegvervoer geeft. Anders gezegd, ook de spoorwegen zullen huis-huisvervoer moeten bieden, de laadruimte zal zo ver mogelijk moeten zijn afgestemd op de wensen van de verladings, de reisduur mag maximaal 24 uur bedragen.

Zoals wij reeds hebben vermeld, streven de spoorwegen er de laatste jaren naar zoveel mogelijk raccorderementen aan te leggen. Immers, aldus wordt een der belangrijkste handicaps — gebroken transport — vermeden. Intussen bleek ook reeds, dat deze oplossing lang niet altijd mogelijk is en in ieder geval slechts op de lange termijn werkt. De vraag rijst dus, of er niet een systeem ontwikkeld kan worden, dat op eenvoudige wijze rail-routevervoer mogelijk maakt. Het zgn. kangeroesysteem, technisch zeer ingenieus — wij zouden haast zeggen typisch Frans — is economisch alleen in zeer bepaalde gevallen op de lange afstand bruikbaar.

Naar dezerzijdse mening zou dan ook de oplossing in een andere richting kunnen worden gezocht, en wel in die van een massaal toe te passen systeem van vervoer, dat qua karakter tussen dat van stukgoed en wagenlading zou

inliggen en waarbij nauw wordt aangeknoopt bij de huidige snel sterker wordende tendens tot ongebroken transport — o.a. door paletisering — over te gaan. Wanneer het zou gelukken voor de grotere ladingen een systeem te ontwikkelen, waarbij de laadvloeren, c.q. laadruimten op eenvoudige wijze bij de verlader op vrachtauto's worden geschoven, en van deze weer op de spoorwagens, waarna in de plaats van aankomst de omgekeerde procedure wordt gevolgd, zou het bereik van het railvervoer zeer belangrijk zijn vergroot. Er schijnen in dit opzicht echter nogal wat technische problemen te moeten worden opgelost, al is in Engeland en Zwitserland reeds een systeem in werking, waarbij aldus laadruimten met een nuttige lading van 5 resp. 7 ton met mankracht binnen enkele ogenblikken van de wagon op de auto en vice versa worden gebracht.

Een tweede punt vormt de economische toepasbaarheid. Nu zij vooreerst opgemerkt, dat een dergelijk systeem het belangrijke voordeel heeft, dat zowel de wagons als de vrachtauto's, voorzien van kogelglijbanen, voor alle lading geschikt zijn, terwijl de laadruimte volledig kan worden afgestemd op de wensen van de verlader. Te denken valt hierbij naast open laadbakken ook en met name aan gespecialiseerde ruimten als koelcontainers voor groente en fruit, tanks voor vloeistoffen zowel als droge lading, e.d. Het is voorts aanstonds duidelijk, dat een dergelijk systeem niet incidenteel kan worden toegepast, zoals thans het geval is met het voor massale toepassing te ingewikkelde en te dure autolaadkistenvervoer, doch dat dit massaal zal moeten geschieden, al is ontwikkeling per traject c.q. per vervoerrelatie mogelijk en vermoedelijk zelfs aangewezen. Tenslotte zal het alleen economisch verantwoord zijn ten aanzien van verladings, c.q. bestemmingen binnen een bepaalde straal van de stationemplacements gelegen. Het is hier niet de plaats aan deze gedachte een nadere uitwerking te geven. Dat echter bij een dergelijke opzet concurrerend zou kunnen worden gewerkt, blijkt uit voorlopige berekeningen, die leren dat, al naar de aannamen, de aan- en afvoerkosten tezamen bij het bovengenoemde reeds in toepassing zijnde systeem voor afstanden, niet groter dan 10 km, vermoedelijk liggen tussen f. 1,50 en f. 3 per ton.

Conclusie.

De rentabiliteit van N.S. vormt een hoeksteen van het Nederlands vervoerbestel. In het bovenstaande menen wij te hebben aangetoond, dat het twijfelachtig is of met tariefverhogingen alleen de huidige deficit-positie kan worden verholpen en dat gezien de kwetsbare concurrentiepositie deze verhogingen zelfs een middel zijn, dat zekere gevaren in zich bergt. Wanneer het daarentegen zou gelukken het vervoersvolume belangrijk te doen stijgen en wel juist in die sector, waar het vervoer toch reeds lucratief is en waar, mits de meest moderne methoden worden toegepast, inderdaad nog aanzienlijke uitbreidingsmogelijkheden voorhanden zijn, zou de N.S.-positie, juist door benutting van de specifieke voordelen — produktie onder verminderende kosten — van het railbedrijf, op fundamentele wijze worden versterkt waardoor met volledig behoud van het huidige concurrentiebeginsel de rentabiliteit zou kunnen worden hersteld.

Het is om deze reden, dat wij een nader onderzoek naar de mogelijkheid van de ontwikkeling van een systeem van huis-huisvervoer van wagenladingen als boven in grote lijnen aangegeven, zouden willen bepleiten.

Voorburg.

Mr. F. GOUD.

Gehuwde vrouw en beroepsarbeid: rolconflicten

Geruime tijd geleden werd in dit blad een discussie gevoerd over de belastingverlaging op de inkomsten van de werkende gehuwde vrouw. Deze gedachtenwisseling ging hoofdzakelijk over de rechtvaardigingsgronden van de belastingmaatregel, maar en passant bleken de discussianten het ook niet eens over het effect ervan. Ter ener zijde meende Berg dat de gespaarde belastingbedragen te gering zijn om enige uitwerking te hebben op de vergroting van het arbeidsaanbod van gehuwde vrouwen¹⁾. In de bestrijding van deze mening beriep Van der Wolk zich op de „kenners van de arbeidsmarkt bij uitstek, de Gewestelijke Arbeidsbureaus en de werkgeversverenigingen”²⁾, die ook verwachtten dat er van de belastingverlaging een stimulans zou uitgaan³⁾. Berg bleek niet overtuigd en zei, dat de tijd wel zou leren wie gelijk had⁴⁾. Wel, tot nu toe schijnt de tijd Berg gelijk te geven. In 1961/62 werden door de Gewestelijke Arbeidsbureaus in Amsterdam en Rotterdam acties gevoerd, die weinig resultaat hadden; er is geen sprake van een sterk gestegen toeloop van de gehuwde vrouw naar de arbeidsmarkt.

Zou de animo om buitenshuis te gaan werken wel aanzienlijk zijn toegenomen, als de belastingbesparing groter zou zijn geweest? Rotgans wees er al op, dat de fiscale situatie niet alles verklaart. Ook Engeland is geenszins een fiscaal paradijs voor de gehuwde vrouw⁵⁾. Niettemin is het percentage getrouwde vrouwen dat daar werkt, een veelvoud van dat in Nederland. Vergelijking van de Volkstellingjaren 1947 en 1960 leert, dat er een geringe, maar wel duidelijke stijging is opgetreden in de beroepsarbeid van de getrouwde vrouw⁶⁾.

Als in 1970 niet de verwachte 320.000 maar ca. 1 mln. gehuwde vrouwen in het arbeidsproces zullen zijn ingeschakeld, is de additionele welvaartstoename te schatten op ongeveer f. 400 per hoofd van de bevolking, een vermeerdering waarmee onder onveranderde omstandigheden 4 à 5 jaar gemoeid zouden zijn⁷⁾. Maar Mevr. Verwey-Jonker legt er de nadruk op, dat het niet alleen gaat om de welvaart, maar ook om het welzijn. Deze vrouwen zijn nodig om allerlei belangrijke sociale instituten ongestoord te laten functioneren⁸⁾. Het komt ons niet juist voor om, zoals tegenwoordig wel eens lijkt te gebeuren, de gehuwde vrouw te achtervolgen met een soort morele dwang om te gaan werken onder het motto, dat dat haar leven verrijkt en dat het huishouden wel in een handomdraai te doen is

in de overgeschoten tijd. Dat neemt niet weg, dat er een categorie gehuwde vrouwen is, voornamelijk oudere die geen (kleine) kinderen meer thuis hebben, die met hun werk de maatschappij en zichzelf (niet alleen in economische zin) zouden dienen.

Maar evenmin als de fiscale faciliteiten op korte termijn veel effect hebben, is er veel directe uitwerking te verwachten van voorgestelde maatregelen als verandering in de winkelsluitingstijden, voorzieningen op scholen voor het overblijven van kinderen, meer „part-time”-betrokkingen, mogelijkheden voor scholing en herscholing⁹⁾: Dit zijn maatregelen die voornamelijk gericht zijn op het uit de weg ruimen van belemmeringen, die liggen in de objectieve situatie van de gehuwde vrouw. Nog sterker echter zijn de belemmeringen, die liggen in de wijze waarop de gehuwde vrouw haar situatie ervaart, de subjectieve dus. Natuurlijk zal opheffing van objectieve hindernissen ertoe kunnen bijdragen, dat op de duur ook de psychische weerstanden verminderen. Maar of dat alleen die weerstanden kan doen verdwijnen, is uiterst twijfelachtig. Daartoe is een verandering van het „sociale klimaat” nodig en dat is een kwestie van zeer lange adem. Toch lijkt het ons wel mogelijk om ook het beleid op korte termijn meer te richten op de overwinning van bestaande weerstanden.

In het buitenland is de arbeid van de gehuwde vrouw een onderwerp van uitgebreid onderzoek en studie geworden. In Nederland zijn de gegevens nog schaars; van systematische, representatieve verzameling is nog geen sprake. Wij varen op het kompas van de resultaten van een enkel onderzoek in een bedrijf waar gehuwde vrouwen werken, van enkele onderzoekingen onder vrouwenverenigingen, van de (niet systematisch verzamelde) ervaringen van arbeidsbureaus, en van bedrijven, en van voornamelijk buitenlandse literatuur. Hieruit zullen wij de negatieve houdingen en gedragingen destilleren, die de gehuwde vrouw ten aanzien van het werken buitenshuis ten toon spreidt.

De gehuwde vrouw wordt als arbeidskracht niet onverdeeld positief gewaardeerd. Van de kant van de bedrijven worden de volgende positieve oordelen gehoord:

- zij werken gestadig door;
- zij hebben grotere plichtsbetrachting en meer verantwoordelijkheidsgevoel;
- zij verzuimen minder;
- zij verzuimen niet meer dan anderen;
- er is onder hen minder verloop;
- zij hebben een goede invloed op de sfeer in het bedrijf.

Daar staan negatieve meningen tegenover:

- zij verzuimen veel;
- zij komen vaak te laat;
- er is onder hen een groot verloop;
- zij willen niet onder een jongere cheffin werken;
- zij worden afgeleid door huiselijke beslommingen;
- zij willen niet verder studeren;
- er is geen goede samenwerking tussen gehuwde en ongehuwde vrouwen.

¹⁾ Drs. E. L. Berg: „Fiscus en werkende echtgenote” in „E.-S.B.” van 29 november 1961, blz. 1120-1122.

²⁾ Drs. E. van der Wolk: „Fiscus en werkende echtgenote” (besluit), in „E.-S.B.” van 21 februari 1962, blz. 178-180.

³⁾ Drs. E. van der Wolk: „Nogmaals: fiscus en werkende echtgenote”, met een naschrift van Drs. E. L. Berg, in „E.-S.B.” van 17 januari 1962, blz. 59-62.

⁴⁾ Idem, blz. 60.

⁵⁾ G. E. Rotgans: „Werkende vrouwen” VII, in „Het Financieele Dagblad” van 16 september 1961.

⁶⁾ Volgens mondelinge mededeling van het C.B.S.

⁷⁾ Volgens een berekening van Dr. K. A. M. Bogaert in „De niet aanwezige huisvrouw”, 1962, blz. 71-83.

⁸⁾ Dr. H. Verwey-Jonker in „De niet aanwezige huisvrouw”, 1962, blz. 93.

⁹⁾ Idem, blz. 87/88.

Men schrijft de vrouwen de volgende attitudes en verlangens toe:

zij voelen zich te hoog voor het werk;
zij hebben afkeer van fabrieksarbeid;
zij overschatten zichzelf;
zij wensen „vrijheid” en „verantwoordelijkheid” in het werk, maar zijn niet bereid enige opleiding te volgen;
zij willen niet in tarief werken;
zij willen geen betrekking onder het niveau van hun vroegere (voorhuwelijkse) werkzaamheden;
zij willen „onder elkaar” zijn (d.w.z. met vrouwen van zelfde bekwaamheid, sociaal niveau, leeftijd, burgerlijke staat).

Voor een deel weerspiegelen deze oordelen en opvattingen ook de aan bedrijfszijde bestaande weerstanden tegen het in dienst nemen van gehuwde vrouwen. Daarmee houden wij ons echter thans niet bezig. De bedoeling is nu de uit het bovenstaande naar voren komende mentaliteit van de vrouw sociologisch te verduidelijken.

Wat betekent het buitenshuis gaan werken voor de gehuwde vrouw? In sociologische termen is dit het overstappen uit een aan weinig risico's onderhevige recruiteringsrol in een prestatierol. Het begrip „sociale rol” is in de moderne sociologie van centraal belang. Het wordt gedefinieerd als „het geheel van normen en verwachtingen, dat men koestert jegens personen in een bepaalde positie”¹⁰). Het gedrag van een mens wordt evenzeer bepaald door zijn sociale omgeving, dus door zijn relaties met andere mensen, als door zijn specifieke eigengeaardheid. De groepen waarvan iemand deel uitmaakt, houden er min of meer wel omschreven opvattingen op na over wat hij als groepslid behoort te doen en zal doen. Zo houdt de rol van iemand, die zich in de positie van huisvader bevindt, in onze maatschappij o.m. in, dat hij voorziet in het levensonderhoud van het gezin en dat hij enig gezag uitoefent over de kinderen.

Er zijn verschillende soorten van rollen. Een onderscheid dat ons hier te stade komt, is dat tussen *recruiteringsrollen* en *prestatierollen*¹¹). De eerste zijn die waarin de mens door „toevallige” eigenschappen wordt geplaatst zonder dat hij daar zelf veel invloed op kan uitoefenen. Dergelijke recruiteringsrollen zijn bijv. die van grootvader, kleurling, jong meisje, die men op grond van leeftijd, huidskleur, sexe — soms wel tegen wil en dank — moet aanvaarden. De prestatierollen daarentegen zijn die, waarin men geplaatst wordt op grond van eigenschappen die men zich verworven heeft, op grond van prestaties dus. Men zou kunnen zeggen, dat deze rollen verdeeld worden via een proces van allocatie en aan het gebruik van deze economische term ligt dan de gedachte ten grondslag, dat in gegeven maatschappelijke behoeften voorzien wordt door een verdeling van de beschikbare mensen. Prestatierollen zijn bijv. alle beroepsrollen, de rol van voorzitter, van sportsman. Om een dergelijke rol te gaan en te blijven bezetten, dient men zich moeite te geven en zich te onderwerpen aan het oordeel van anderen, kortom te zorgen dat men voldoet aan de voornaamste normen en verwachtingen die gelden voor deze rol. Bij de recruiteringsrol is dat anders. Aan de belangrijkste norm voldoet men zonder meer, omdat die een kenmerk betreft, dat men buiten eigen

toedoen bezit. Het proces van rolverdeling is hier niet te zien als allocatie, maar als accommodatie en wel van de kant van de maatschappij. De maatschappij past zich aan aan de bestaande verscheidenheid van menselijke wezens door elk hunner een legitieme plaats te verschaffen. Wij spreken hier van een op zekerheid gebaseerde rol, omdat de rolbezetter zich weinig zorgen behoeft te maken over het behoud van de rol. (Dit betekent niet, dat de rol als zodanig de bezetter maatschappelijke zekerheid verschaft).

Niet alle rollen zijn gemakkelijk in een der beide categorieën in te delen. Er is vaak overlapping, voornamelijk omdat onder de „toevallige” eigenschappen ook gaven en bekwaamheden voorkomen, die de maatschappij evenzeer wil benutten als inpassen. Er is ook een overgangszone. Zo is de rol van echtgeno(o)t(e) in eerste instantie niet onttrokken aan de eigen invloed. Iemand kan de wens koesteren te trouwen en de voor het doel noodzakelijke stappen nemen. Anderzijds bestaat er in onze maatschappij een dwang waaraan men zich nauwelijks kan onttrekken om seksuele betrekkingen van niet geheel vluchtige aard in de vorm van een huwelijk te gieten. De huwelijksrol — voor de vrouw gespecificeerd als rol van „(huis)vrouw en moeder”, samengetrokken tot „huismoeder” — draagt in vrij sterke mate het karakter van recruiteringsrol en daarmee is de bezetting een zaak van grote zekerheid. Er is een vrij grote mate van vrijheid in de meer of minder strenge naleving van de vele andere normen en verwachtingen, die dit rolgedrag regelen, zonder dat daarmee de bezetting van de rol in gevaar wordt gebracht. De prestatiebasis van deze rol is maar zeer smal.

Voor een vrouw die een aantal jaren in een zo voor haar veilig gestelde rol geleefd heeft, moet het een grote stap zijn naar een rol in het arbeidsbestel, die een voortdurend alert zijn van haar vraagt „to live up to expectations”; die haar noodzaakt verwachtingen waar te maken en zich daarmee aan het oordeel van anderen te onderwerpen en met anderen in concurrentie te treden. Een tegenargument is, dat de meeste vrouwen toch vóór haar huwelijk ook al gewerkt hebben en dat de overgang dus niet zo groot is. Door een groot deel der vrouwen echter wordt vóór het huwelijk het werken als een zaak van zo voorbijgaande aard beschouwd, dat zij dan niet de moeite nemen zich geheel in hun beroepsrol in te leven. Ongetwijfeld is dit het geval bij de meisjes, die ongeschoolde arbeid verrichten, zoals in diverse onderzoekingen is aangetoond¹²). Maar ook op andere maatschappelijke en beroepsniveaus zijn meisjes veelal meer gericht op hun toekomstige huwelijksrol dan op hun actuele rol in het arbeidsbestel, waarvan zij een „minimum”rol maken. Op latere leeftijd moet de gedachte terug te keren in het maatschappelijk productieproces door dit alles een gevoel van angst en onzekerheid wekken, dat niet eens altijd helemaal bewust behoeft te worden. Deze angst kan zich op verschillende manieren uiten:

- 1) in volkomen afwijzing van het werken buitenshuis;
- 2) in het stellen van overdreven eisen, die het krijgen van een betrekking tot een fictie maken;
- 3) in het zich beroepen op de maatschappelijke status, waardoor reële arbeidsmogelijkheden uitvallen. Dit is niet

¹⁰) J. A. A. van Doorn en C. J. Lammers in „Moderne Sociologie”, 1959, blz. 104.

¹¹) S. F. Nadel, „The theory of social structure”, 1957, blz. 36-40.

¹²) M. P. Carter, „Home, school and work, A study of the education and employment of young people in Britain”, 1962; G. Wurzbacher e.a., „Die junge Arbeiterin”, 2e dr., 1958; P. Jephcott, „Rising Twenty: Notes on some ordinary girls”, 1948.

In verband met zijn vertrek uit Suriname, zijn onderstaande „Surinaamse kanttekeningen” de laatste van de hand van de heer G. C. A. Mulder, B.Sc., Ps.D. Afgezien van een inleidend artikel voor deze serie, over „Suriname sedert de tweede wereldoorlog” in „E.-S.B.” van 9 september 1953, heeft de heer Mulder er met deze 40ste bijdrage precies 10 jaar kanttekeningen op zitten. Zijn afscheid van de, door hem begonnen, kroniek is voor ons een aanleiding om hem ook op deze plaats onze dank te betuigen voor zijn, zeer gewaardeerde, bijdragen. Het verheugt ons dat de heer Mulder op andere wijze zijn medewerking aan „E.-S.B.” zal blijven verlenen. Wij vonden de heer Drs. J. Brahim te Paramaribo bereid de kroniek voort te zetten.

Red.

Surinaamse kanttekeningen

(Tweede kwartaal 1963)

De twee belangrijke gebeurtenissen gedurende het eerste kwartaal ¹⁾ blijken achteraf minder belangrijk te zijn geweest dan op het eerste gezicht werd aangenomen. De financiële overbruggingsnoodhulp van Nederland was op dat ogenblik wel van grote importantie voor de meest dringende betalingen, doch aangezien thans dit krediet

reeds weer geheel is geconsumeerd zonder dat er op korte termijn verbetering in de overheidsfinanciering te zien is, kan thans moeilijk meer gesproken worden van een tijdelijke overbrugging. De voortdurende tekorten op de gewone dienst, waarbij de fondsen voor de Surinaamse bijdragen aan het Tienjarenplan reeds geheel zijn vergeten,

(vervolg van blz. 801)

helemaal een rationalisatie, deels is het statusgevoel op zichzelf een factor;

4) in de afwijzing van opleiding of bijscholing. Misschien wordt de onzekerheid door het idee een opleiding te moeten volgen eer versterkt dan dat hierin een hulpmiddel wordt gezien. Hierdoor wordt immers op het prestatie-element in de nieuwe rol nog de nadruk gelegd, ja, er worden van tevoren al allerlei prestaties geëist waarbij men zich in een concurrentieverhouding geplaatst voelt;

5) in het niet beantwoorden aan de gedragsnormen, met name door zich te onttrekken aan het werk (verzuim, te laat komen, verloop).

Voor vrouwen met een goede vakopleiding en/of arbeidservaring op hoger beroepsniveau zal de zaak graduueel anders liggen, hoewel misschien niet eens altijd ¹³⁾. Nader onderzoek is hier op zijn plaats.

Dat gehuwde vrouwen angstig en onzeker zijn jegens het werken buitenshuis betekent natuurlijk nog niet, dat zij daarvoor niet geschikt zouden zijn. Integendeel, haar gezinsarbeid heeft verantwoordelijkheidsgevoel en plichtsbefes gekweekt, echter niet in het kader van uniforme discipline, nauwlettende controle en aan tijd gebonden prestaties. Hoewel deze kwaliteiten dan ook wel door werkgevers geroemd worden, is het opvallend, dat hun meningen zo'n grote tegenstrijdigheid vertonen (groot verloop en groot verzuim tegenover minder verloop en minder of doorsnee verzuim, gebrek aan bereidheid tot samenwerking tegenover goede invloed op de sfeer). In het kader van het voorgaande betoog is dat niet onverklaarbaar.

De hoedanigheid van de arbeid der gehuwde vrouwen zal namelijk sterk afhangen van de mate waarin zij haar

¹³⁾ Naar men mij meedeelde, was de eerste indruk van een peiling naar de onder gehuwde vrouwen bestaande belangstelling voor post-academiaal onderwijs, dat deze uiterst gering is. Is dit hetzelfde verschijnsel?

zelfvertrouwen kunnen terugwinnen. Hun eigen wensen zijn er enigszins op gericht hun arbeidsrol zo min mogelijk te doen verschillen van hun huismoederrol. Zij willen „onder elkaar” zijn, zij willen niet in tarief werken, zij wensen „vrijheid in het werk”. Bedrijven die gehuwde vrouwen tezamen in aparte afdelingen onderbrengen, passen zich enigermate hierbij aan en er zijn ook verdergaande maatregelen denkbaar (bij een bedrijf kregen de reeds werkende gehuwde vrouwen een stem in de selectie van nieuw aan te trekken krachten). Gezinsrol en beroepsrol verschillen echter zo principieel, dat de overgang toch groot zal blijven. Daarom is een beleid nodig (uitgaand van bedrijfsleven, arbeidsbemiddeling of overheid), dat gericht is op *aanpassing* van de gehuwde vrouw aan de beroepsarbeid. De gebruikelijke scholingscursussen hebben voor haar pas volledig zin, als zij weer geheel gewend is aan het werken in het kader van een groot productie-apparaat.

Vele ondernemingen geven tegenwoordig voor hun nieuwe werknemers introductiecurssussen, mede in de hoop dat dit leidt tot grotere identificatie met en binding aan het bedrijf. Wat ons voor gehuwde vrouwen voor ogen staat, draagt een ander stempel. Hier gaat het nog niet om bedrijfsbinding, maar om invoeging in een beroepsrol. Wel is enigszins vergelijkbaar de wijze waarop men landarbeiders de overgang naar de fabriek probeert te vergemakkelijken. Een tendens in de hier bepleite richting komt naar voren uit een onderzoek, dat ingesteld werd bij een groot bedrijf na een jaar ervaring met tewerkstelling van getrouwde vrouwen. Hier laat men vrouwen wennen door hun aanvaankelijk zeer licht werk te geven. Nodig is een bezinning op meer algemene mogelijkheden tot aanpassing van de gehuwde vrouw aan de algemene eisen, die het vervullen van een beroepsrol stelt. Eventueel ware een combinatie met bijscholing te overwegen. Een en ander leent zich tot gevarieerde experimenten op kleine schaal.

Leiden.

Dr. H. M. IN 'T VELD-LANGEVELD.

geven geen hoop op een spoedige verbetering van de situatie.

De tweede gebeurtenis was de verwachte continuïteit van het beleid na de stembuszege van de regerende coalitie. Deze verwachting is thans aanmerkelijk geringer aangezien het kabinet, dat tenslotte uit de bus kwam, een geheel ander is dan het vorige en bovendien op een geheel andere basis werd samengesteld. Het afgetreden kabinet kon worden gekenschetst als een kabinet van vakministers. Ditmaal is het een geheel politiek ministerie. De centrale figuren van het vorige kabinet, de Ministers van Financiën en Opbouw werden resp. benoemd tot directeurs van de Nationale Ontwikkelingsbank en het Planbureau, waarmee deze functies geheel in de politieke sfeer werden getrokken, hetgeen eveneens het geval is met het presidentschap van de Centrale Bank, waartoe de geen bankervaring bezittende ex-Minister van Openbare Werken werd benoemd. Door deze en andere benoemingen is het beleid omgebogen van technisch-zakelijk naar partij-politiek. Het is thans nog te vroeg, om enig inzicht te kunnen verkrijgen in de resultaten van deze wijziging.

Dat de factor politieke onzekerheid een grotere rol gaat spelen is echter niet in de eerste plaats een binnenlandse aangelegenheid. De op 20 april 1963 in Brits Guyana uitgekomen algemene staking heeft daar een revolutionaire situatie doen ontstaan welke haar invloed over de landsgrenzen uitstrekt, onder meer naar Suriname. Dit is uiterlijk waarneembaar door de via Nickerie en Paramaribo reizende vluchtelingen, de snel ontstane smokkelhandel, het deponeren van voor Georgetown bestemde goederen in Suriname en de bauxietverscheppingen van de Billiton, die het uitvallen van de produktie in Brits Guyana gedeeltelijk opvangen. Beneden de oppervlakte is bovendien een stijgende ongerustheid te constateren aangaande de ontwikkeling van de politieke en raciale tegenstellingen, zulks naar analogie van de zich toespitsende situatie in het buurland.

De grote vraag vanuit Brits Guyana naar eerste levensbehoeften in het grensdistrict Nickerie deed aldaar een onverwachte schaarste ontstaan met de daaraan onvermijdelijk verbonden prijsstijgingen. Prijsbeheersingsmaatregelen, meer controle op het grensverkeer en andere overheidsmaatregelen brachten evenwel reeds vrij snel weer een redelijke situatie. De West-Indische dollar werd niet-inwisselbaar verklaard, waardoor op de vrije markt de koers snel daalde van Sf. 1,10 tot Sf. 0,60 à Sf. 0,70. Dank zij een bestaande deviezenspeculatie zal deze koers vermoedelijk niet verder dalen. De West-Indische dollar is namelijk niet de valuta van Brits Guyana, doch van de gehele oostelijke helft van het voormalig Britse gebied en heeft haar dekking in Canada. In de overige aangesloten landen, waaronder o.a. Trinidad, blijft dit betaalmiddel zijn volledige waarde behouden.

Het sluiten van de haven van Georgetown veroorzaakte vele wijzigingen in de vaarschema's der lijndiensten. Bovendien besloot de Alcoa-lijn tot het schrappen van Port-of-Spain uit haar diensten, zulks in verband met de hoge havengelden en slechte faciliteiten aldaar.

De omvang van de buitenlandse handel was gedurende het eerste kwartaal van 1963 lager dan in de overeenkomstige periode van 1962. De uitvoer liep terug van Sf. 19,0 mln. tot Sf. 17,6 mln., de invoer van Sf. 25,2 mln. tot

Sf. 23,0 mln. De uitvoerdaling was in de eerste plaats te wijten aan bauxiet en daarnaast fruit, het laatste in verband met het wegvallen van de sinaasappellexport. Daartegenover steeg de rijstexport met Sf. 0,2 mln. De daling van de invoer beperkte zich in hoofdzaak tot de investeringssector (machines) en minerale brandstoffen.

In de Financiële en Monetaire Statistiek (A.B.S., no. 133) werden verschillende cijfers gepubliceerd, welke een duidelijk beeld geven van de vele mutaties gedurende het jaar 1962.

Gecombineerde balans van de vier kredietbanken

	31 dec. 1961	30 juni 1962	31 dec. 1962
(in Sf. 1.000)			
Kas en Centrale Bank	4.200	3.534	4.752
Vorderingen op het buitenland	3.644	3.643	4.464
Kredieten aan de overheid	2.225	3.475	2.875
Kredieten aan derden	33.491	34.416	29.352
Andere activa	4.021	3.959	3.935
Eigen middelen	11.837	12.002	9.523
Langlopende binnenlandse schulden	5.399	5.509	5.819
Termijndeposito's	1.587	1.523	1.517
Spaartegoeden	8.680	9.635	9.762
Tegoeden in rekening-courant	17.002	18.359	15.898
Schulden aan het buitenland	2.890	1.935	1.281
Opgenomen gelden	186	64	277
Verplichte storting van 15 pCt.			1.301
Totalen	47.581	49.027	45.378

Hieruit blijkt, dat gedurende het eerste halfjaar van 1962, dus vóór de beperkende maatregelen, de kredietverlening aan overheid en derden ieder met ongeveer Sf. 1 mln. werd uitgebreid, hetgeen werd gefinancierd door een toename van de spaar- en rekening-couranttegoeden, verminderd met een afname der schulden aan het buitenland. Gedurende het tweede halfjaar 1962 veroorzaakten de kredietbeperking, de verplichte invoerstorting van 15 pCt. en de verhoging der invoerrechten een veel groter aantal mutaties. Het totale krediet werd met ongeveer Sf. 3½ mln. teruggebracht, hetgeen overeenkomt met ruim 7 pCt. Bovendien vond een verschuiving plaats van „vrije” rekening-couranttegoeden naar de verplichte 15 pCt.-rekeningen. Het is echter een merkwaardig verschijnsel, dat de kredietbeperking slechts met Sf. 1 mln. tot uitdrukking kwam bij de totale tegoeden en dat Sf. 2½ mln. wegvloede in de vorm van een terugtrekking van eigen middelen, een vermindering van rond 20 pCt. van het oorspronkelijke bedrag.

De liquiditeitspositie van het Land werd na een enkele jaren voortdurende daling in 1962 negatief en bereikte per ultimo september met Sf. 1 mln. negatief haar laagtepunt. Dankzij het Nederlandse overbruggingskrediet en de omwisseling van Sf. 2 mln. kortlopende schulden in schatkistpapier vond in het laatste kwartaal een snelle stijging plaats tot + Sf. 2¾ mln. Dezelfde mutaties brachten een verbetering van de goud- en deviezenpositie van Sf. 28,7 mln. tot Sf. 32,3 mln. Een en ander had begrijpelijkerwijze geen invloed op de totale schuldpositie van het Land, die volgens voorlopige berekeningen in 1962, evenals gedurende de beide voorafgaande jaren, opnieuw met ca. Sf. 15 mln. toenam tot ruim Sf. 62 mln.

De weekbalansen van de Centrale Bank geven aan, dat de tijdelijk „storende” invloed van het Nederlandse overbruggingskrediet is verdwenen. De mutaties gedurende het eerste kwartaal 1963 werden tijdens het tweede kwartaal vrijwel geheel gecompenseerd.

¹⁾ Zie „Surinaamse kanttekeningen” in „E.-S.B.” van 29 mei 1963.

	31 dec. 1962	26 mrt. 1962	25 juni 1963
	(in Sf. 1.000)		
Debet			
Goud	18.318	18.457	18.381
Buitenlandse valuta	11.229	16.164	12.878
Rekening-courantsaldi van derden	2.000	242	428
Vordering op het Land	282	—	107
Beleggingen	1.882	1.866	1.866
Diversen	1.225	1.342	968
Crédit			
Bankbiljetten in omloop	23.237	21.719	23.992
Binnenlandse rekening-courantsaldi	3.225	5.017	3.299
Kapitaal + reserves	6.050	6.050	6.050
Schuld aan het Land	916	3.174	—
Buitenlandse rekening-courantsaldi	108	154	151
Diversen	1.400	1.957	1.136
Totaal	34.936	38.071	34.628

Inmiddels werd door de Nederlandse Staten-Generaal het Aanvullend Opbouwplan goedgekeurd, waarvoor Hf. 102½ mln. werd gevoteerd, te besteden in de eerstkomende vier jaren. Deze voortzetting van het Tienjarenplan betekent derhalve een financiële steun van ongeveer Sf. 12½ mln. per jaar, hetgeen ongeveer overeenkomt met de voor het Integrale Opbouwplan gestelde. Hierbij kan worden aangenomen, dat het „Aanvullend Opbouwplan” en het „Integrale Opbouwplan” hetzelfde begrip dekken.

Wil men dit plan uitvoeren, dan dient inderdaad de Gewone Begroting van het Land belangrijk te worden herzien. Naast de financiële hulp van Nederland en van de E.E.G. is nog een Sf. 6 mln. per jaar nodig, welk bedrag als overschot op de gewone dienst zal moeten worden gerealiseerd. Dit geldt te meer, nu de A.I.D.-hulp van de Verenigde Staten werd stopgezet, ten gevolge waarvan het Surinaams Amerikaanse Bureau voor Technische Samenwerking (S.A.B.T.S.) per 1 juli 1963 werd geliquideerd, en nu ook West-Duitsland tijdens het bezoek van de Surinaamse Minister-President te kennen gaf, dat van die zijde geen financiële hulp te verwachten valt.

Ook de Stichting Industrie Ontwikkeling Suriname (S.I.O.S.) werd per 1 juli 1963 opgeheven. Dat deel van de werkzaamheden, dat wordt voortgezet, zal worden geïncorporeerd in de met middelen van het Tienjarenplan opgerichte Nationale Ontwikkelingsbank. Deze bank zal nauw samenwerken met het bijkantoor Paramaribo van de Herstelbank.

De Verenigde Naties stelden de heer Abrahams (Verenigd Koninkrijk) ter beschikking tot het opstellen van een industrialisatie-rapport. Ook zal de Nederlandsche Heide Maatschappij in het kader van het Europese Ontwikkelingsfonds projecten ten behoeve van de landaanwinning opstellen. De Grontmij. ontving de opdracht, de beide door het Europese Ontwikkelingsfonds goedgekeurde projecten te beheren. Het gaat hier om de bouw van 18 scholen en van een moderne Centrale Markt. Hoewel de goedkeuring van deze projecten reeds geruime tijd geleden plaatsvond valt het niet te verwachten, dat

nog dit jaar met de bouw zal worden aangevangen, aangezien de meeste technische voorbereidingen voor de aanbestedingen nog afgerond moeten worden.

De scherpe stijging van de prijzen van het levensonderhoud in het vierde kwartaal van 1962 (index 127, 3e kwartaal 1953 = 100), werd in het eerste kwartaal gevolgd door een bijna even scherpe daling tot 120. Niettemin is ook dit cijfer sedert 1953 het hoogste (1961: 113; 1962: 119). De scherpe mutaties worden veroorzaakt door de voedingsmiddelen van binnenlandse oorsprong, in het bijzonder rijst, vis en groenten.

Van de verschillende jaarverslagen, die gedurende dit kwartaal werden gepubliceerd, dient in het bijzonder dat van de Dienst Landsbosbeheer te worden vermeld. Een dergelijke omvangrijke en overzichtelijke documentatie is voor vakgenoten van grote importantie. De economist noteert in de eerste plaats de cijfers uit het financiële deel van dit verslag, waarbij opgemerkt kan worden, dat de steeds stijgende uitvoer (bijna 10 pCt. van de totale uitvoer) voornamelijk bestaat uit die van triplex naar de Caraïbische gebieden en die van vierkant bekapt hout en spaanplaten naar de E.E.G.-landen.

De bruto premie-ontvangsten van de N.V. Eerste Surinaamse Verzekeringsmaatschappij „De Nationale” bleven ongeveer gelijk met ruim Sf. 1,2 mln. De stijgende kosten veroorzaakten een daling van de winst van Sf. 205.340 in 1961 tot Sf. 176.278.

De Stichting Surinaamse Volkscredietbank publiceerde in één uitgave haar jaarverslagen over 1958, 1959, 1960 en 1961, waarmee een achterstand werd ingehaald. Het resultaat ná afschrijvingen bedroeg in deze jaren resp. Sf. 179.000, Sf. 119.779, Sf. 53.553 en Sf. 8.642. De hoop wordt uitgesproken, dat hiermede de bank, die sedert 1958 geleid werd door achtereenvolgens vier verschillende directeurs, thans haar dieptepunt heeft gepasseerd. Voor de eerstkomende jaren zal het winstsaldo echter nog niet direct stijgen, daar op de leningen u/g. nog veel zal moeten worden afgeschreven.

Het aantal binnengevaren schepen gedurende het eerste kwartaal liep terug van 392 in 1962 tot 391, met een inhoud van resp. 826.000 en 771.000 B.R.T. Het aandeel van de Braziliaanse schoeners steeg daarin belangrijk, hetgeen de daling van de gemiddelde inhoud verklaart.

Suriname ratificeerde het in 1956 tussen het Koninkrijk en de Verenigde Staten gesloten verdrag inzake vriendschap, handel en scheepvaart, waarmee de geldigheid thans voor het gehele Koninkrijk een feit is.

Met de aankomst van de van Java afkomstige Toegonezen vond voor de eerste maal sedert de oorlog een immigratie in gesloten verband plaats. Deze groep „displaced persons”, die in 1962 na een verblijf van 12 jaar uit Nieuw-Guinea wegtrok, oefent op coöperatieve wijze de landbouw uit op een verlaten plantage Sloopwijk, ongeveer 50 km ten oosten van Paramaribo.

De Billiton Maatschappij en de Alcoa besloten tot een nauwe samenwerking met betrekking tot de door de Suralco te bouwen aluminiumsmelter bij de Brokopondo stuwdam.

En hiermede neemt uw kanttekenaar in verband met zijn vertrek uit Suriname als zodanig afscheid van de lezers van deze 10 jaar bestaande kroniek. Daarbij de wens uitsprekende dat zijn opvolger vele verheugende feiten over de economische ontwikkeling van Suriname zal kunnen relayeren.

Paramaribo, juli 1963.

G. C. A. MULDER, B.Sc., Ps.D.

Het kostbaarste dat een tijdschrift bezit, is de onafhankelijkheid van de redactionele inhoud.

Exacte cijfers over een zo clandestiene zaak als het koppelbaasbedrijf zijn natuurlijk niet beschikbaar. Naar schatting van de directeur van de looncontroledienst, Drs. A. J. Bavel (in het Algemeen Handelsblad van 20 augustus jl.), zijn er echter 150 tot 200 uitleenbedrijven in ons land werkzaam, die ca. 4.000 arbeiders in dienst hebben (ca. 1 pro mille van de totale beroepsbevolking). De uitleenbedrijven zijn geconcentreerd in Zuidholland (met 100 bedrijven) en Amsterdam (met de rest). Daarnaast opereren er een handvol in het noorden. De Amsterdamse uitleenbedrijven zijn gemiddeld groter dan de Zuidhollandse: zij beschikken over de helft van de uitleenarbeiders. De inkomens van de koppelbazen liggen in de buurt van de f. 20.000 tot f. 30.000. Sedert oktober 1962 zijn 50 processen-verbaal opgelegd. De meeste overtreders hebben schikkingen aanvaard van boetes van f. 200 tot f. 500 (1 tot 2½ pCt. van hun jaarinkomen).

Rumoer om koppelbazen

Op zaterdagavond, 17 augustus, was kijkend Nederland getuige van een merkwaardig televisie-interview. Aanleiding tot het interview was de ontstane arbeidsonrust bij de Amsterdamse Droogdok Maatschappij, welke de weerslag was van het optreden der koppelbazen bij dit bedrijf.

Op de beeldbuis verscheen, met de rug naar de camera, een koppelbaas. Vragen en antwoorden gingen als volgt. „Wij weten niet wie u bent, u kunt dus rustig antwoorden. Hoeveel arbeiders werken er voor u?” *Antwoord:* „45 man.” „Wat betaalt u ze?” *Antwoord:* „Ze krijgen bij mij f. 115 schoon.” „Is dat meer dan bij een bonafide werkgever?” *Antwoord:* „Ja.” „Als iemand ziek wordt, wat krijgt hij dan?” *Antwoord:* f. 94 tot f. 96 schoon.” „Bent u een uitbouter van arbeiders?” *Antwoord:* „Het woord is niet juist voor iedere koppelbaas. Het risico van de arbeiders is, dat ze elke dag op straat kunnen staan. Maar daarvoor krijgen ze ook meer in het loonzakje”.

Na de koppelbaas verschijnt een vakbondsbestuurder op het scherm. Op de vraag „Is de vakbond bereid om staking als wapen te hanteren om de koppelbazen uit te schakelen?”, luidt het antwoord: „Ja, als de werkgevers niet de maatregelen nemen, die nodig zijn om de koppelbazen uit te schakelen”.

Tenslotte verklaart de directeur van de A.D.M.: „In de afgelopen jaren is ons personeelsgetal teruggelopen van 1.850 tot 1.500 man. Om de pieken in het werk op te vangen moeten wij wel van de koppelbazen gebruik maken”. Vraag van de interviewer: „Ontduikt u hiermee niet de C.A.O.?” *Antwoord:* „Nee, de geleende arbeiders zijn in dienst van de koppelbazen, niet in onze dienst. Wat de koppelbazen hen betalen weet ik niet”. „Wat bent u van plan te doen als hieruit een conflict met de werknemers voorkomt?” *Antwoord:* „Ik wilde dat ik het wist. . . .”.

De business der koppelbazen is een verboden business. Zij betalen de arbeiders een loon, ver boven het geldende C.A.O.-loon. Het loon dat de geïnterviewde koppelbaas noemde is vermoedelijk maar een deel van de waarheid. Over de aanvullende „toeslagen”, „premies” en „onkostenvergoedingen” zweeg hij. Het komt voor dat deze bazen hun arbeiders het dubbele van het C.A.O.-tarief en meer betalen. Op hun beurt rekenen zij aan de werkgevers

momenteel tot f. 9 à f. 10 per uur. Het is een verboden business, gezien de regeling die vorig jaar juni door het College van Rijksbemiddelaars is uitgevaardigd. Deze regeling houdt in, dat de uitleenbaas aan zijn werknemers niet meer mag betalen dan het C.A.O.-loon van het lenend bedrijf. Deze regeling heeft generlei effect gesorteerd. Het koppelbazenmetier bloeit als zelden tevoren. De reden is, dat de controle op deze gladde figuren niet waterdicht te maken is. Het is de (reeds door de zwarte lonen geplaagde) looncontroledienst, die de ondankbare taak heeft om de koppelbazen te checken. Een taak die de dienst kennelijk niet aan kan.

De zaak is nu op de spits gedreven bij de A.D.M. De feiten zijn bekend. Al geruime tijd waren communistische elementen in de weer om in het bedrijf opruiende pamfletten te verspreiden onder de arbeiders. Het grote loonverschil dat er, voor hetzelfde werk, bestaat tussen het vaste personeel en de uitleenarbeiders, maakt het ongenoegen onder de arbeiders bijzonder begrijpelijk. Medio augustus braken er enkele wilde stakingen uit. Er vond overleg plaats tussen de vakbond (de A.N.M.B.) en de directie. De vakbond kon zich uiteraard niet achter de eisen der stakers stellen, die erop neerkwamen, de geldende C.A.O.-afspraken maar gewoon opzij te schuiven. Wel eist de A.N.M.B. dat de directie ophoudt met van de diensten der koppelbazen gebruik te maken. Dit verlangen is al even begrijpelijk. Doordat de eigen leden (veel) minder verdienen dan de uitleenarbeiders, raakt de bond in een onmogelijke situatie. Niet minder begrijpelijk is trouwens het standpunt van de directie die de koppelbazen als laatste redmiddel aangrijpt om belangrijke orders klaar te krijgen.

Eén punt is o.i. vrij duidelijk. Het is, dat de A.D.M.-kwestie geen geïsoleerd geval is. Het is een test-case, voor alle betrokkenen. De afloop van deze zaak zal, hoe die ook uitvalt, gevolgen hebben, in deze en andere branches. Hoe die afloop zal zijn is, als wij dit schrijven, nog onzeker. Zal het van vakbondzijde tot een staking komen? Als dat gebeurt, en als de werkgever dan toegeeft, is een precedent aanwezig voor soortgelijke acties in andere bedrijven. Deze oplossing is wel de laatste die te wensen is. Een zinvoller alternatief is, dat de werkgevers uit eigen beweging

de koppelbazen gaan woren, zoals vorig jaar in Utrecht met succes is gebeurd. Maar dat kan dan alleen op collectieve basis, minstens stads- of streeksgewijs, dan wel branche-gewijs. Een afzonderlijk bedrijf kan zich een principiële houding jegens de koppelbazen moeilijk permitteren, als de concurrenten niet volgen. De vraag is echter of zo'n afspraak haalbaar is. Een poging ertoe is het minste wat men kan doen. Van een straffer optreden van de controledienst is weinig te wachten. De beste oplossing is zonder twijfel een gezamenlijke overeenkomst tussen werkgevers en vakbonden, waarnaar momenteel in de Vakraad van de Metaalindustrie gezocht wordt. Zoals bekend konden partijen het t.n.t. niet eens worden over de hantering van het stakingswapen als sanctiemiddel op een te maken bepaling. De vergadering van de Vakraad a.s. vrijdag brengt misschien uitsluitel. In ieder geval, wil zo'n nieuw c.a.o.-artikel effect sorteren, dan moet het algemeen verbindend zijn. En andere branches, waarin de ronselaars opereren, moeten volgen. De meest kortzichtige oplossing is wel die, welke de oproerkraaiers uit een bepaalde hoek willen: trek de lonen omhoog tot het peil dat de koppelbazen betalen! De gevolgen daarvan voor onze nationale economie en *werkgelegenheid* zullen de misbaarmakers kennelijk een zorg zijn.

Voorhout.

Drs. E. VAN DER WOLK.

BOEKBESPREKING

Dr. J. H. Christiaanse: *Deelnemingsvrijstelling*. Fiscale Monografieën no. 20, N.V. Uitgeversmaatschappij AE. E. Kluwer, Deventer-Antwerpen, zonder jaartal, 275 blz., f. 13,50 resp. f. 10,80.

Het onderwerp van deze fiscale monografie is van grote betekenis voor de praktijk van het Nederlandse bedrijfsleven en is daarnaast voor de liefhebbers van het belastingrecht één der aantrekkelijkste kluijjes van de vennootschapsbelasting. De smaak waarmee de „Deelnemingsvrijstelling” zonder twijfel zal worden gelezen, is te danken aan de grote zorg die Christiaanse aan het schrijven van dit boek heeft besteed. In het bijzonder allen die belangstelling hebben voor het waarom der dingen, moeten zich niet laten afschrikken door de lange historische inleiding, waarin geboorte en jeugd van de deelnemingsvrijstelling uitvoerig worden beschreven: de systematische aanpak van de schrijver behoedt hem voor het afdwalen naar niet relevante zaken.

Na een korte beschrijving van de deelnemingsvrijstelling in de Duitse wetgeving en enkele juridische aspecten van de vrijstelling, wordt de kwantitatieve betekenis ervan vastgesteld. In twee daarna volgende hoofdstukken beziet Christiaanse de strekking van de deelnemingsvrijstelling in de binnen- en buitenlandse verhouding. Uit compositorische overwegingen was een minder geïsoleerde behandeling van dit onderdeel van het boek aantrekkelijker geweest; nu moet te vaak worden verwezen naar wat reeds tevoren werd gesteld. In het vijfde deel wordt art. 10 Besluit Vennootschapsbelasting woord voor woord onder de loep genomen, waarbij vooral het hoofdstuk over waardering van deelnemingen en de daarna volgende hoofdstukken bijzondere aandacht verdienen. Tot slot bespreekt schrijver de buitenlandse verhouding en de deelnemingsvrijstelling in het ontwerp van de Wet op de Vennootschapsbelasting 1960.

Christiaanse koos als motto voor zijn boek: „The whole is simpler than its parts”. Door bij de analyse van elk onderdeelje niettemin de strekking van „the whole” tot grondslag te kiezen, is schrijver er naar mijn mening geheel in geslaagd over de deelnemingsvrijstelling een grondig studieboek te componeren. Afgezien van enkele kleinigheden vertoont het boek geen tekortkomingen, of het moest zijn dat Christiaanse zijn onderwerp wel zeer strak heeft afgebakend, waardoor hij de fiscale consolidatie op grond van art. 27 van het Besluit op de Winstbelasting geheel onbesproken liet, hetgeen voor de in alternatieven geïnteresseerde practicus een bezwaar is. De wat uitvoerige schrijfwijze kan geen bezwaar vormen voor de lezer die het onderwerp evenzeer mint als de schrijver zo duidelijk doet.

's-Gravenhage.

E. L. BERG.

MEDEDELINGEN VOOR ECONOMISTEN

PROGRAMMA VAN DE POSTDOCTORALE LEERGANG EUROPESE INTEGRATIE, CURSUS „EXTERNE ECONOMISCHE BETREKKINGEN VAN DE E.E.G.”

— te houden aan de Universiteit van Amsterdam —
Oudemanhuispoort 4, Amsterdam-C.

- 19-10-'63 E.E.G. en wereldhandel; de gemeenschappelijke handelspolitiek. *Docent:* Prof. Dr. J. Wemelsfelder, hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Eindhoven in de Economie.
- 2-11-'63 De E.E.G. en de minder ontwikkelde wereld. *Docent:* Prof. Dr. C. J. Oort, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Utrecht in de Staathuishoudkunde.
- 16-11-'63 De E.E.G. en de handel in industriële produkten. *Docent:* Dr. Th. Hijzen, hoofd van de Directie Algemene Zaken van het Directoraat-Generaal „Externe betrekkingen” der E.E.G.
- 30-11-'63 De E.E.G. en de handel in landbouwprodukten van de gematigde zones. *Docent:* Drs. P. J. J. Wijnmaalen, secretaris van de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuinders Bond.
- 25-1-'64 De associatie met Afrikaanse landen. *Docent:* Drs. L. Metzemaekers, correspondent van het „Parool” te Brussel.
- 15-2-'64 De E.E.G. en de associatie met Europese landen. *Docent:* Drs. R. J. van Schaik, sous-chef directie Economische Samenwerking Ministerie van Buitenlandse Zaken.
- 29-2-'64 De politieke aspecten van de E.E.G. *Docent:* Drs. E. H. van den Beugel.
- 14-3-'64 Betalingsbalansproblemen en de internationale liquiditeiten. *Docent:* Prof. Dr. H. W. J. Bosman, hoogleraar in het geld-, krediet- en bankwezen aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg.

De dagindeling is als volgt:

colleges: 10.15 precies — 11.00
11.15 — 12.00.

Gemeenschappelijke koffietafel: om 12.30.

Discussie: van 13.30 tot 15.00.

Aanmelding: tot 7 oktober 1963 bij het Europa Instituut van de Universiteit van Amsterdam, Kloveniersburgwal 74, tel. (020) 24 68 78 - T 234, waarna een inschrijvingsformulier wordt toegezonden.

Kosten: f. 25, vermeerderd met (8 × f. 2,50 =) f. 20, indien men wil deelnemen aan de gemeenschappelijke koffietafel; over te maken op giro 13.500 van de Gemeentegiro Amsterdam t.n.v. Europa Instituut, E 1656.

Voor de programma's van de juridische leergangen zij verwezen naar de desbetreffende tijdschriften, o.a. Sociaal-Economische Wetgeving en het Nederlands Juristen Blad; dat van de cursus vervoer, die op 18 januari 1964 in Utrecht begint, zal t.z.t. worden gepubliceerd.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Het binnenlands-actieve bedrijf der handelsbanken, waaronder de kredietverlening aan de lagere overheid en de private sector, alsmede de uitzettingen op de kapitaalmarkt zijn begrepen, heeft zich in het eerste halfjaar 1963 met het niet onaanzienlijke bedrag van f. 314 mln. uitgebreid. Vergeleken met de eerste zes maanden van 1962, toen de stijging f. 515 mln. had belopen, behoeft de groei ons echter niet te verontrusten. De geringere aanwas in de eerste helft van 1963 schuilt in een vermindering van de kredietverlening aan de lagere publiekrechtelijke lichamen, die klaarblijkelijk hun inflatoire gedrag van vorig jaar aan het corrigeren zijn en een in het oog springende geringere toeneming van de kapitaalmarktuitzettingen (eerste helft 1962 f. 148 mln., eerste helft 1963 f. 32 mln.). Omdat de bij handelsbanken ondergebrachte spaargelden tot nu toe in 1963 weer hoger zijn geweest dan in de overeenkomstige periode van 1962 (resp. f. 202 mln. tegen f. 132 mln.) richten de banken deze gelden dus minder naar de lange termijnuitzettingen en meer naar het eigenlijke bankkrediet. Het desbetreffende bedrag — de kredietverlening aan de private sector — is met niet minder dan f. 377 mln. gestegen, d.i. f. 100 mln. meer dan in de eerste helft van vorig jaar. Zou de gedragslijn van de kredietrestrictie van 1962 nog gelden dan zouden de banken het plafond waarschijnlijk doorbroken hebben.

De monetaire invloed van de bankkredieten kan echter niet alleen aan de actiefzijde van de gecombineerde balans afgeleid worden. Ook de passiefzijde moet ten dele in de berekening worden betrokken, omdat dit deel, nl. het kapitaal, de reserves en de op lange termijn aangetrokken middelen, waaronder de spaargelden, geen primaire noch secundaire liquiditeiten vormt, zodat de banken slechts als doorgeevende instellingen fungeren. Deze „tegenpost” heeft in het eerste halfjaar 1962 f. 234 mln. bedragen, in dezelfde periode van 1963 f. 270 mln.

Uit de verschillende cijfers volgt, dat de monetaire invloed in de eerste zes maanden van 1962 netto f. 281 mln. heeft bedragen en in 1963 tot nu toe slechts f. 44 mln. Op het buitenlandse vlak zijn de banken in de afgelopen maanden van 1963 wel bijzonder actief geweest. De uitzettingen op de open geldmarkt liepen met f. 374 mln. op (eerste helft 1962 f. 37 mln.), die op de besloten geldmarkten met f. 297 mln. (vorig jaar f. 73 mln.).

Kapitaalmarkt.

De gestage stroom van besparingen wordt op de publieke kapitaalmarkt eigenlijk slechts door de overheid afgeroomd. Thans wenst de Bank voor Nederlandsche Gemeenten wederom f. 100 mln. op te nemen. Vergeleken met de reeds vroeger in het jaar geplaatste leningen houdt de Bank zich aan vrijwel dezelfde condities.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	16 aug. 1963	23 aug. 1963
Algemeen	345	399 — 346	386	391
Intern. concerns	464	555 — 463	533	542
Industrie	319	358 — 321	348	350
Scheepvaart	134	153 — 135	152	150
Banken	257	261 — 232	248	246
Handel enz.	150	161 — 150	154	156

Bron: A. N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.	28 dec. 1962	16 aug. 1963	23 aug. 1963
Kon. Petroleum	f. 157	f. 167,00	f. 171,80
Philips G.B.	f. 139	f. 157,40	f. 154,80
Unilever	f. 138,40	f. 173,50	f. 179,70
A.K.U.	4014	484	483½
Hoogovens, n.r.c.	558	593	603
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	780	787
Zwanenberg-Organon	909¾	910	919½
Van Gelder Zn	244	245	247½
Amsterdamsche Bank	390	388	387
Robeco	f. 208	f. 228	f. 229
New York.			
Dow Jones Industrials	652	719	723
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,24	4,19	4,22
Aand.: internationalen a)	3,20		
lokale a)	3,86		
Disconto driemaands schatkist- papier	2	1½/16	

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

H. K. J. Schaap: *De Duitse politiek van vermogensvorming in brede lagen.* Drukkerij Pasmans, 's-Gravenhage, 230 blz., f. 19,50.

Het vraagstuk van de vermogensverdeling en -vorming doet zich ook in Nederland voor, hoewel de term bezitsvorming sinds enige tijd wat minder frequent lijkt te worden gebruikt. Het is nuttig de ontwikkeling ter zake in een ander land te bestuderen, vooral wanneer deze in menig opzicht vóór is op die in het eigen land. De dissertatie van de heer Schaap is hiertoe een uitstekend middel.

In zijn empirische studie behandelt hij allereerst de evolutie van de Westduitse volkshuishouding tussen 1945-1953. In deze periode werd veel vermogen gevormd, dat zich concentreerde in handen van enkele: de staat, het bedrijfsleven en enkele bezitters van grote vermogens. Hiertegen ontstond veel verzet; de hiermede samenhangende motieven van politieke, levensbeschouwelijke en economische aard worden door de auteur weergegeven. Hierna behandelt hij de verschillende maatregelen: t.a.v. het aandeel (de herziening van het vennootschapsrecht — enkele bijzondere vormen van het aandeel); op het terrein van de woningbouw; m.b.t. de tegoeden op spaarrekening, de polissen van levensverzekering en de obligaties; en die t.b.v. de werknemers (o.m. winstdeling).

Drs. S. van Popta: *Over wetten en tendensen in een centraal geleide economie.* Openbare les bij het aanvaarden van het ambt van lector in de staathuishoudkunde aan de Vrije Universiteit op 2 november 1962. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem 1963, 25 blz., f. 1,20.

In deze openbare les wordt het onderwerp vooral aan de hand van feitelijke ontwikkelingen in de Sowjet-Unie behandeld.

J. H. Derksen: *Nationale loonpolitiek, Experiment of instrument?* Zuid-Nederlandse Drukkerij N.V., 's-Hertogenbosch 1963, 316 blz., f. 21,50.

Met deze dissertatie wordt een eerste poging beoogd om door vergelijking van de resultaten van de economische politiek van een aantal landen te geraken tot een waardering van één bepaald instrument, nl. van de loonpolitiek, en wel gezien in het licht van het geheel der doeleinden. Aldus wordt voor Het Verenigd Koninkrijk, de Verenigde Staten, Zweden, Frankrijk, W.-Duitsland, België en

Nederland nagegaan in welke mate de doeleinden van volledige werkgelegenheid, stabiel prijsniveau, evenwichtige betalingsbalansontwikkeling, economische groei, rechtvaardige inkomensverdeling en sociale vrede gedurende de jaren 1950-1962 werden gerealiseerd.

Voor elk der landen wordt allereerst een beschrijving gegeven van de factoren die van direct belang zijn voor de loonvorming, i.h.b. van de werkgevers- en werknemersorganisaties en van de onderhavige rol van de overheid. Tevens wordt de betekenis van de economische theorie voor loonvorming en loonpolitiek in het algemeen in beschouwing genomen.

Prof. Mr. B. V. A. Röling: De oorlog in het licht der wetenschappen. Eerste serie. Van Gorcum en Comp. N.V., Assen 1963, 158 blz., f. 8,50.

Prof. Röling behoort tot hen, die menen dat het verschijnsel van oorlog en vrede voldoende important is om het ook wetenschappelijk te benaderen. Hiertoe werd te Groningen het Polemologisch Instituut opgericht, binnen het kader waarvan een studium generale werd gehouden onder bovengenoemde titel. Medewerking werd verleend door een aantal bekende deskundigen zoals uit de inhoudsopgave blijkt:

Prof. Mr. B. V. A. Röling: Inleiding — Prof. Dr. C. W. Mönnich: Christendom en oorlog — Prof. Dr. H. M. M. Fortmann: De bestudering van het verschijnsel oorlog door de menswetenschappen — Prof. Dr. F. van Heek: Sociologische aspecten van het oorlogsverschijnsel — Prof. Dr. J. Pen: De economie van de koude oorlog — Lt. Kolonel F. C. Spits: De oorlog in het licht der historie — Prof. Mr. B. V. A. Röling: Oorlog en rechtswetenschap — Prof. Dr. C. C. Berg: Taal, mythe en het probleem van de vrede — Prof. Dr. J. J. Fahrenfort: Oorlog en vrede bij natuurvolken en „halfnatuurvolken“.

Lord Robbins: Politics and economics. Papers in Political Economy. Macmillan en Co. Ltd., Londen 1963, 230 blz., 25 sh.

Deze bundeling van „essays“ van de bekende „liberale“ Britse econoom is in drie delen verdeeld. Het eerste deel „On the Relation between Politics and Economics“ behandelt de invloed van het economisch denken op de politiek en de afhankelijkheid van dat denken van politieke premissen. De zes essays van het tweede deel betreffen o.m. „Freedom and Order“, „Equality as a Social Objective“, „Hayek on Liberty“ en „Art and the State“ (een pleidooi voor meer overheidshulp). De laatste drie essays hebben een financieel-technisch karakter, w.v. dat over het Radcliffe Report.

Prof. Dr. B. W. Schaper: Tussen machtsstaat en welvaartsstaat. Van Gorcum en Comp. N.V., Assen 1963, 180 blz., f. 12,50.

De auteur geeft een kritische behandeling van een aantal staatsideeën, voor zover mogelijk gegroepeerd rondom enkele hoofdfiguren uit het politieke denken:

Machiavelli en de Machtsstaat — John Locke en de Rechtsstaat — Rousseau en de Volksstaat — Karl Marx en de Klassestaat — John Stuart Mill en de Liberale staat — De Totalitaire staat — De Welvaartsstaat... en verder? (over dit actuele onderwerp komen o.m. gedachten van Beveridge, Myrdal, Titmuss, Berghuis en Donner aan de orde).

M. van de Vall: De vakbeweging in de welvaartsstaat. Een macro- en micro-sociale analyse. J. A. Boom en Zoon C.V., Meppel 1963, 270 blz., f. 18,50.

Uit de inhoud: *De Welvaartsstaat* (economische, sociologische, psychologische en ideologische aspecten) — *De vakbeweging*: algemeen-maatschappelijke functies, functies t.b.v. bedrijfsleven (P.B.O., ondernemingsraad enz.) en alle werknemers, interne functies: aan de leden — *Leiding en leden* (binding, discipline, participatie) — *Naar de bond*: het toetreden (milieu, behoeften, beeld, motieven) — *In de bond*: de participatie (omvang en structuur van de participantengroep, motieven tot participatie) — *Uit de bond*: het bedanken.

De auteur constateert o.a. enige essentiële kenmerken van de moderne welvaartsstaat die voor de maatschappelijke situatie van de vakbeweging relevant zijn: de toename en veranderde verdeling van de welvaart — de nieuwe sociale structuur (opkomst nieuwe middenstand) — veranderingen in de „basic personality“ van de arbeidersbevolking (individueel perspectief) en veranderingen in het socialistisch idealisme.

A. von Martin: De spanning tussen orde en vrijheid. Sociologische kernproblemen. Aula-boeken, Uitg. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1962, 270 blz., f. 2,75.

De auteur, beoefenaar van de cultuurgeschiedenis, behandelt het centrale vraagstuk van maatschappelijke orde en persoonlijke vrijheid, waarbij verschillende facetten (o.a. politieke, economische, technische, religieuze, filosofische) aan de orde komen. Grepen uit de inhoud: over de sociologie der moraal — ratio en dynamiek van de kapitalistische ontwikkeling — de revolutie als sociologisch verschijnsel — schets van een sociologie der intelligentsia.

F. L. Pryor: The Communist Foreign Trade System. G. Allen and Unwin Ltd., Londen 1963, 296 blz., 40 sh.

Het verschijnsel van de COMECON, de Oosteuropese economische samenwerking, treedt sinds enige tijd meer op de voorgrond. F. L. Pryor, assistent professor aan de University of Michigan (V.S.), baseerde zijn uitvoerige studie op een vier jaren durende research. Hierbij bestudeerde hij niet alleen de communistische literatuur, doch had hij ook persoonlijke gesprekken met communistische deskundigen in O.-Berlijn (na dat contact verbleef hij aldaar zes maanden in gevangenschap).

Behandeld worden o.a. de mate van economische integratie tussen de Europese communistische landen, de institutionele organen, de vraagstukken van economische planning en de rationalisering van het handelssysteem. Mede door veranderde organen en methoden zijn, aldus de auteur, opmerkelijke resultaten verkregen. De nieuwe generatie van „bloc economen en technici“ acht hij minder gebonden aan ideologische dogma's. Het communistische systeem van buitenlandse handel zou evenwel nog onvolwassen zijn.

Er zijn acht hoofdstukken: The role of foreign trade — Problems of planning and organisation — Reforms in the foreign trade system — Criteria for Decision-making — The price setting process — The choice of trade partners — Mechanisms in intra-bloc foreign trade — The future of communist trade.

Bij de Directie voor de Arbeidsvoorziening van het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid moet worden voorzien in de vacature van

medewerker op de afdeling Research

De taak van deze functionaris zal bestaan uit het zelfstandig bestuderen en analyseren van arbeidsmarktgegevens en het opstellen van nota's en rapporten betreffende bepaalde aspecten van de arbeidsmarkt.

Voor de vervulling van deze vacature wordt vereist doctoraal examen economie. Ook degene, die binnen afzienbare tijd hoopt af te studeren, komt in aanmerking.

Salarisgrenzen f. 784,— tot f. 1.013,— per maand exclusief huurcompensatie en vakantietoelage. Voor goede krachten zijn er binnen de dienst gunstige promotiemogelijkheden.

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 3-4486/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

ADVERTEER MEER

GEMEENTE ROTTERDAM

Ten behoeve van de

ROTTERDAMSE ELEKTRISCHE TRAM

wordt een medewerker gezocht ter verzorging van de externe en interne

public relations

De gedachten gaan uit naar een representatief persoon met een goede algemene ontwikkeling en een breed gerichte belangstelling, die naast een inventieve geest over initiatief alsmede journalistieke eigenschappen en ervaring beschikt, waardoor hij in staat is zijn gedachten op vlotte wijze in woord en geschrift naar voren te brengen en op prettige wijze contacten te leggen en te onderhouden.

De rang en het salaris zijn afhankelijk van de bekwaamheid.

De Verordening inzake vergoeding van reis- of pensionkosten en verhuiskosten is van toepassing.

Zeer gunstige pensioenregeling.

Sollicitaties met uitvoerige inlichtingen binnen 14 dagen te richten aan burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, onder no. 501.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT
VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

....meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 22 13 22, AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building

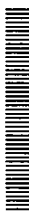
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

84.2

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

BIJ DE

H.V.A. - INTERNATIONAAL N.V.

bestaat gelegenheid tot plaatsing van een

STAFEMPLOYÉ

bestemd voor uitzending naar
ETHIOPIË,

teneinde op het kantoor te Addis Ababa te worden tewerkgesteld bij bedrijfsbeheer en -administratie.

Voor deze functie komen in aanmerking krachten met academische economische of juridische vorming.

Goede beheersing der moderne talen en praktijkervaring strekken tot aanbeveling.

Max. leeftijd: 30 jaar.

Sollicitaties met volledige inlichtingen betreffende leeftijd, opleiding en praktijk uitsluitend schriftelijk aan het hoofdkantoor, v.d. Maatschappij te Amsterdam, N.Z. Voorburgwal 162-170.

Burgemeester en wethouders roepen sollicitanten op voor de functie van

ONDER-DIRECTEUR

bij de gemeentelijke sociale dienst (plm. 130 personeelsleden). De te benoemen functionaris zal op directie-niveau worden belast met belangrijke taken in de dienst, onder meer liggende op het terrein van de interne organisatie en administratie, de interne personeelsvraagstukken en het onderhouden van ambtelijke contacten met ministeries en andere rijksinstanties, zowel rechtstreeks als in de op dit terrein ingestelde commissies.

Voor deze functie is naast een goede theoretische opleiding — tenminste middelbaar onderwijs — ervaring vereist in een functie van formaat op administratief-organisatorisch gebied. Belangstelling voor en inzicht in de problematiek van de hedendaagse maatschappelijke zorg dienen eveneens aanwezig te zijn.

Gegadigden moeten bereid zijn zich aan een psycho-technisch onderzoek te onderwerpen.

Aanstelling zal geschieden in de rang van administrateur. Salarisgrenzen: f. 14.976,— tot f. 18.336,— (incl. compensatie A.O.W. en excl. huurcompensatie en 4 pCt. vakantie-toelage).

De regelingen inzake vergoeding van reis- en verblijfkosten, 90 pCt. pensionkosten voor gehuwden, verhuis- en inrichtingskosten, studiekosten en premiesparen zijn van toepassing. De gemeente is aangesloten bij het Instituut Ziektelasten-voorziening Ambtenaren Groningen-Drenthe.

Sollicitaties binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad te richten aan burgemeester en wethouders, Grote Markt 1, Groningen.

EERSTE NEDERLANDSCHE

PENSIOENREGELINGEN

**RISICO-HERVERZEKERING
VAN PENSIOENFONDSEN**

BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN
JOHAN DE WITTLAAN 50 'S-GRAVENHAGE
POSTADRES: POSTBUS 5 TEL. (070) 514351

Telkens en telkens blijkt ons weer, hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

GROTE INDUSTRIE IN DE LEVENSMIDDELENSCTOR

in het westen van het land, zal over enige jaren de positie vacant krijgen van

algemeen directeur

In verband met de veelzijdigheid van de verantwoordelijkheden die aan deze functie verbonden zijn, kan hiervoor in aanmerking komen

een jurist, econoom of ingenieur

met een ruime commerciële en organisatorische bedrijfservaring in een leidinggevende positie. Leeftijd niet beneden 40 jaar.

Wij zijn gemachtigd aan serieuze belangstellenden telefonisch nadere inlichtingen te verstrekken (tel. 010-51006 - toestel 1).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 133 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag Nwe Binnenweg 474, R'dam.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

**f 100.000.000.— 4¹/₄ pCt. 30-jarige Obligaties 1963
(DERDE LENING)**

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen; groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

MAANDAG 2 SEPTEMBER 1963

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99¹/₄ pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.

De Twentsche Bank N.V.

Amsterdamsche Bank N.V.

Incasso-Bank N.V.

Lippmann, Rosenthal & Co.

R. Mees & Zoonen

Nationale Handelsbank N.V.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

H. Oyens & Zonen N.V.

Pierson, Heldring & Pierson

Hope & Co.

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 23 augustus 1963.

Dooreenleverbaarheid met de obligaties van de bij het prospectus d.d. 26 juli 1963 geëmitteerde 4¹/₄ pCt. obligatielening 1963 II zal worden aangevraagd.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 23 augustus 1963.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

De **ALGEMENE WERKGEVERS-VERENIGING** te Haarlem zoekt voor haar afdeling Research en Documentatie

een econometrisch geschoolde medewerker

voor onderzoekingen op sociaal-economisch gebied. Sollicitanten dienen een academische studie te hebben beëindigd.

Sollicitatiebrieven te richten aan het secretariaat van de A.W.V., afd. Alg. Zaken, Schotersingel 11, Haarlem, met vermelding op de enveloppe van „EM vertrouwelijk”.

Stichting **NUTSSPAARBANK** in de gemeente Velsen. Onze huidige directeur gaat eerlang met pensioen, daarom roepen wij sollicitanten op voor de functie van

DIRECTEUR

Zelfstandigheid en eigen initiatief zijn vereisten, evenals boekhoudkundige onderlegdheid, die mede moet blijken uit diploma m.o. of s.p.d.

Salariëring in overeenstemming met deze functie.

Sollicitaties te richten aan de voorzitter van het bestuur van de stichting Nutsspaarbank in de gemeente Velsen, Zeeweg 335, IJmuiden (oost).

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

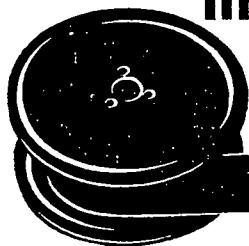
AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM - ARNHEM

Pelikan schrijfmachinelint
van natuurzijde is voor
verzorgde zakenbrieven
toonaangevend geworden.

**Pelikan schrijfmachine-
linten geven Uw correspondentie
cachet en distinctie.**

Pelikan

Günther Wagner Hannover Pelikan-Werke

Alleenvertegenwoordigers voor Nederland

H. van Gemert & Co. N.V. Amsterdam